

Jean Dujardin

DE DIENST « LUC » (*)

(ZOMER 1941 - ZOMER 1942)

ASPEKTEN VAN KOMMANDO-
EN VERBINDINGSPROBLEMEN*Le passé n'est que de l'avenir devenu vieux et le présent du passé
encore jeune.*

Jean COCTEAU.

*La vie des réseaux n'a pas été remplie que de difficultés causées par
l'ennemi, œuvre d'hommes, elle a dû compter sur les homeries, selon
l'expression de Montaigne.*

Jean FOSTY.

INLEIDING

Waarom een studie over de Dienst *Luc* en bijvoorbeeld niet over *Zéro*? Die vraag kan terecht gesteld worden, zo men niet weet dat *Luc* een briljante opvolger had, *Marc*, waarvan de archieven — preciezer uitgedrukt de dubbels ervan — bij mirakel bewaard bleven en letterlijk opgegraven werden, in 1973, praktisch ongeschonden, uit de schuilplaats waarin ze gedurende dertig jaar opgesloten bleven (1). *Marc* ontstond niet uit het niets, daarom is het nodig *Luc* te behandelen, waarvan de geschiedenis zeker niet van belang ontbloot is. Dat te bewijzen is hier mijn bedoeling.

(*) Vertaald uit het Frans.

(1) Ze waren bewaard in zes grote zinken kisten, met tin toegesoldeerd. Vijf ervan hebben we in een uitstekende staat van bewaring teruggevonden.

Waarom die titel? Hij had eenvoudiger kunnen zijn, de ideale titel ware geweest: *Geschiedenis van de Dienst Luc 1940-zomer 1942* ⁽²⁾. Dat het die titel niet werd, komt omdat ik me niet durfde wagen op het gladde terrein van de « voorgeschiedenis » van het net, in de technische betekenis van de term. *Au commencement était le document*, zei Fustel de Coulanges. Daaraan herinnert terecht Henri Bernard, een van de drie leiders van *Luc*, in het voorwoord van zijn werk *La Résistance 1940-1945* ⁽³⁾. Hij noteert er eveneens: « De zeldzaamheid van het bronnenmateriaal verplicht kwasi de meest gewetensvolle auteur uiteraard de nadruk te leggen op die operatie, waarover hij waardevolle gegevens kon bijeenkrijgen, terwijl hij een andere aktie, die misschien veel doeltreffender was, maar waarvoor bronnen ontbreken, in de schaduw moet laten. Vandaar de niet te vermijden kritiek ». Dit geldt eveneens voor dit artikel, dat slechts eventjes de oprichting van de Dienst of zijn reorganisatie op het einde van 1941 en begin 1942 zal behandelen, terwijl uitvoerig ingegaan wordt op de « zendingen » die hem toegestuurd werden of waarmee hij werkte. Daarbij komt nog dat ik me, zelfs voor die activiteiten, die rijkelijk gestoffeerd zijn door dokumenten, niet kan beroepen, buiten mijn wil om ⁽⁴⁾, op volledigheid. Dat alles om de keuze van « Aspekten » te verklaren.

De kronologische afbakening is gemakkelijker te verklaren. Ik meen dat de zomer 1941, ongeacht het feit dat vanaf die periode de eerste originele dokumenten bewaard bleven, het begin zag van de werkelijke operationele activiteiten van de Dienst. Georges Leclercq, oprichter van *Luc*, erkende in zijn verslag aan Londen van 24 juni 1942 dat « het begin zeer lastig was en de eerste resultaten pas begin 1941 gevoeld werden. Het gehele net in die tijd omvatte slechts een honderdtal agenten, en dan nog... » ⁽⁵⁾. Wanneer ik hier begin met de zomer van 1941, dan vergeet ik niet dat de Dienst in september 1940 werd opgericht en dat reeds in het begin van het volgend jaar de eerste resultaten konden geboekt worden. Ik ben er echter van overtuigd dat die resultaten toen weinig talrijk waren en vooral, dat zij niet ter bestemming raakten vooraleer *Benôit* en vooral *De-winde* voor regelmatige kontakten zorgden. Dat voor wat het beginpunt van deze studie betreft, die ik toch zal trachten te plaatsen in de meer algemene kontekst van het Inlichtingswerk gedurende de eerste cruciale maanden.

De einddatum werd volgens dezelfde logika gekozen, alhoewel een andere keuze mogelijk was. Ik had kunnen eindigen met het vertrek naar Groot-

(2) Terzijde nog deze opmerking: de titel kon niet zijn « Geschiedenis van de inlichtingsdienst Luc ». In die pionierstijd deed men van alles en hier meer bepaald veel aan sabotage. De ondertitel van het verslag geschreven door stichter Georges Leclercq te Londen in juni 1942 is trouwens veelzeggend: *SERVICE DE RENSEIGNEMENTS MILITAIRES, POLITIQUES, JUDICIAIRES, EVACUATION DES BELGES, ANGLAIS ET FRANÇAIS VERS LA GRANDE-BRETAGNE*.

(3) Henri BERNARD, *La Résistance 1940-1945*, (Collection *Notre Passé*), Brussel, La Renaissance du Livre, 1968.

(4) Bepaalde archieven zijn verdwenen, andere blijven op rechtsgronden gesloten.

(5) Georges LECLERCQ, *Rapport sur l'organisation « Luc »*, Début septembre 1940 à janvier 1942, gericht aan de administrateur van de Staatsveiligheid.

Brittannië van de leiders van *Luc* na de catastrofe van december 1941. Ik hield er echter aan hier de overgangperiode — tussen de « breuk » en het parachuteren op het einde van juni 1942 van Max Londot, *Boris* of *Jendel*, die de enige chef wordt en zal blijven van *Luc*, uit veiligheidsoverwegingen tot *Marc* omgedoopt. Uit het oogpunt van de organisatie van de dienst vindt deze periode hier haar normale plaats, terwijl ze daarenboven de tijd van een gebrek aan bronnenmateriaal afsluit. Na de komst van *Boris* zijn de archieven bewaard gebleven, dat zegden we reeds. Vanaf dat ogenblik kan de « Geschiedenis van de Inlichtingsdienst Marc, zomer 1942-zomer 1944 » geschreven worden, een taak waaraan ik me, zonder enig mogelijk ekskuus ⁽⁶⁾, te wijden heb : alles is voorhanden, kontakten met de Belgische diensten in Frankrijk of rechtstreeks met Londen, de gewisselde radioboodschappen en de interne briefwisseling (nota's van en aan de agenten), het geheel van de verzonden spionagerapporten ⁽⁷⁾, de berichten van ontvangst, de diagrammen, de schetskaarten van de verschillende sectoren, de volledige en gedetailleerde boekhouding.

Ondanks een werkelijke breuk, uit het oogpunt van de rijkdom aan beschikbaar bronnenmateriaal, had ik kunnen verder gaan tot aan de tragische arrestatie van hem, die getrouw het interimaat waarnam, hetzij tot 9 oktober 1942. Die periode — einde juni tot oktober — is vreemd, daar men een tweehoofdige en dubbelzinnige leiding tot stand zag komen. *Boris* werd toen uitgezonden om het net in handen te nemen. De nota, getekend door de Belgische en Britse verantwoordelijken voor de Inlichtingsdiensten, Luitenant Nicodème en *Major* Page, laat er geen twijfel over bestaan ⁽⁸⁾. En toch, eens op het terrein, terwijl hij vaststelt dat alles er op een bevredigende manier verloopt, zal de gedropte agent, de parachutist opgeleid door de *Secret Service*, op de achtergrond blijven — zich echter klaarhoudend om op elk ogenblik tussen te komen. Hij zal soms beslissingen nemen, vaak raad geven, en vooral, zal hij, van bij zijn aankomst, het net « professioneel » organiseren. Daarom schijnen mij die drie maanden « kollegialiteit » natuurlijkerwijze eerder bij de tweede dan bij de eerste fase te horen en zullen dus in dat kader bestudeerd worden.

Hier moet nog de reden van de keuze van de termen « Kommando en verbindingen » verduidelijkt worden. De verbindingen zijn van kapitaal belang en kunnen bestudeerd worden dank zij de vanuit Londen teruggekomen dokumenten. Hetzelfde geldt voor het Kommando. Daarentegen weet men echter vrijwel niets over de interne organisatie. Men weet wie de bevelen geeft, maar men weet niet hoe de resultaten bekomen worden en welke ze

(6) Behoudens enkele moeilijk te identificeren pseudoniemen.

(7) Tussen 2 februari 1943, *Courrier G II*, en I/IV van 19 juni 1944, in totaal 57 spionagerapporten, van verschillende honderdtallen bladzijden. Deze zijn op het ogenblik geklasseerd, een inventaris is in de maak.

(8) Niet gedateerd, gericht aan « Onze vrienden van *Luc* », werd de nota in microfilm meegenomen door *Boris*. Zij vermeldde dat de drager *prendra en notre nom et avec le conseil des personnes qui lui furent désignées toutes les décisions qu'il jugera utiles pour la bonne marche du service (...)*.

zijn, daar de spionagerapporten niet bewaard bleven. In feite beschikt men slechts over de individuele dossiers van de agenten, opgesteld na de Bevrijding. Men weet hoe men moet oordelen over bepaalde weinig ernstige likwidaties, vooral dan wat het Gewapend Verzet betreft ⁽⁹⁾. Voor de leden van het Korps van de Agenten der Aktie- en Inlichtingsdiensten/AID is het anders. Men mag werkelijk stellen dat zelfs de hulpkracht tweede klasse werkelijk goede diensten heeft bewezen ⁽¹⁰⁾ en dat diegene die een bedankingsbrief vanwege de administratie van de Staatsveiligheid ontving ook zijn steentje heeft bijgedragen. Maar, zoals steeds werd het onderzoek van elk geval gevoerd in de optiek recht te laten wedervaren en met het doel de erkentelijkheid voor vaderlandslievendheid te geven, en niet in een historisch perspectief. Vandaar de zeer talrijke lakonieke vermeldingen : « spionagerapporten » bijvoorbeeld, zonder dat men weet van wie naar wie, noch van welke datum tot welke datum, in feite, noch hoe noch waarom. 215 agenten van *Luc* hebben wij kunnen noteren en op steekkaart brengen, maar wij zullen er slechts enkelen van citeren. Wat de anderen betreft, kan ik slechts *mutatis mutandis* voor mijn rekening nemen wat William Ugeux schreef over de leden van de Groep-G : « De heldhaftigheid van toen was, uit noodzaak, klandestien (...). Daar hij verplicht was te kiezen uit enkele van deze helden (...) wenst de auteur hier, bij de aanvang van dit gedenkboek, hulde te brengen aan alle anderen, aan allen aan wie tot dusver geen erkentelijkheid werd betoond, aan die enkelen, aan wie zoveel mensen, die het nooit zullen weten, te danken hebben een vrij land teruggevonden te hebben en een leven, waard geleefd te worden » ⁽¹¹⁾.

Ten slotte rest ons nog de afwezigheid in de titel van de benaming : ...*Inlichtingsdienst* te rechtvaardigen. Inderdaad deze benaming schijnt me niet helemaal passend voor het begin van de Dienst, noch voor zijn activiteit op het einde van 1941. Immers, wat is in feite de Dienst *Luc* : het is de vereniging van een ambtenaar van het Ministerie van Justitie, groot-oorlogsinvalid 1914-1918, Georges Leclercq, wiens zoon *Luc* gedood werd tijdens de achttiendaagse veldtocht en die door wraakgevoelens wordt bewogen ; van een advocaat, briljant kineast, André Cauvin die zich in het gevecht gooit om zijn erkentelijkheid te uiten jegens Groot-Brittannië waar hij tijdens de donkere jaren van de eerste wereldoorlog verbleef ; en ten slotte een beroepsofficier, Kommandant SBH Henri Bernard, teruggekeerd uit het zuiden van Frankrijk om inlichtingen in te winnen. In december 1940 zijn deze drie mannen de drie « Luc's » geworden : weerwraak, erkentelijkheid en plichtsbesef zijn verenigd met daarenboven bij allen moed en een stevig moreel. Deze dienst, die zich voornamelijk ⁽¹²⁾ vormt omheen het Ministerie van Justitie, de Balie

(2) Tenzijle nog deze opmerking - die eind het jaar zijn « Groependeels van de inlichtingsdienst Luc » in de voorverrijp dienst men van alle en het mag bepaald veel met

(9) We herinneren eraan dat de dossiers over het « Verzet door middel van de pers » zorgvuldig en soms voorzien van zeer talrijke gegevens werden opgesteld.

(10) Dat was meer in het bijzonder het geval voor allen die de agenten, die spionagerapporten overbrachten, onderdak gaven of als *brievenbus* dienst deden. Ze waren onmisbaar en liepen zeer zware risico's.

(11) William UGEUX, *Le « Groupe G » (1942-1944)*, Brussel, Elsevier Sequoia, 1978.

(12) Uiteraard wordt dit milieu zeer spoedig aangevuld door de rekrutering van talrijke waarnemers, afkomstig uit de verschillende lagen van de samenleving.

en het gedemobilizeerde leger zal relatief snel uitbreiding nemen door individuele aanwervingen (13), maar ook door meer spektakulaire hergroeperingen, zoals de aansluiting bij *Luc* van de lijn *Cône* in april 1941. Al die mannen en vrouwen hebben één gemeenschappelijk doel : de bezetter schade berokkenen en de Geallieerden helpen. *Alles* zullen zij daarvoor doen ! De ondertitel van het reeds vermelde verslag van Georges Leclercq te Londen bewijst het :

SERVICE DE RENSEIGNEMENTS MILITAIRES, POLITIQUES,
JUDICIAIRES, SABOTAGE, EVACUATION DES BELGES, AN-
GLAIS ET FRANÇAIS VERS LA GRANDE-BRETAGNE.

Dat is in wezen *Luc* bij het begin : een groep die inlichtingen inwint, maar die zich ook met andere zaken bezighoudt (14). Een specialiteit Inlichtingen — en dan vooral militaire inlichtingen — zal er pas zijn met de komst van *Dewinde* en met de eerste duidelijke richtlijnen uit Londen.

Vanaf dat ogenblik zal deze studie pas echt aanvangen, maar laat ons daarvoor trachten te achterhalen wat het Inlichtingswerk aanvankelijk was.

DE NETTEN

Negentienhonderd veertig, begin negentieneenveertig : na de nederlaag bleven de vernedering en de pijn, met de honger en de koude van de harde winter.

Men moet wel stevig in zijn schoenen staan en een onverstoort geloof in de rechtvaardigheid van een zaak hebben, om onmiddellijk aan verzet te doen in het bezette land. Het is een noodzakelijke banaliteit geworden dit te schrijven. Nochtans, ondanks de gebeurtenissen, ontstaat het verzet. Traag, maar het is er toch. De klandestiene pers alleen getuigt hierover voldoende (15). De hoop is niet dood en van gelatenheid is er geen sprake. Maar, buiten de daden die van een woederefleks getuigen of van de van alle tijden

(13) We deelden reeds mee dat het onmogelijk is hen te vermelden. We maken hier toch een uitzondering voor André Broze, ambtenaar bij het Ministerie van Justitie, die van bij het begin een grote impuls aan de beweging gaf.

(14) De specifieke sabotagehandelingen van *Luc* worden vermeld in Henri BERNARD, *op. cit.*, p. 72-74. Wat de ontsnappingen naar Groot-Britannië betreft, verwijs ik, als voorbeeld, naar het vertrek, via de Dienst, van de toekomstige generaals A. Dothée en A. Bigwood.

(15) Eén voorbeeld zal hier volstaan : Alleen reeds in de provincie Luik duiken er in 1940 17 titels van sluikbladen op : Cfr. Jean DUJARDIN, *Inventaire de la presse clandestine liégeoise*, in *Cahiers d'Histoire de la deuxième guerre mondiale*, Brussel, 1967. Een totaalbeeld brengt José GOTOVITCH in (uit het Frans vertaald) *Beeld van de klandestiene pers in 1940*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 1972.

hulpvaardigheid, zijn er ten slotte slechts drie *efficiënte* (16) mogelijkheden om « door te gaan » : de pers — die schitterende antecedenten heeft —, de ontsnapping (of de hulp aan ontvluchtingen) om de strijd verder te zetten onder een duidelijk uitgesproken vlag (dat gebeurde eveneens tijdens de eerste wereldoorlog toen talrijke vrijwilligers naar Nederland vluchtten) en het Inlichtingswerk (met het glorierijke, maar unieke voorbeeld van de *Dame Blanche* van Walthère Dewé (17)). In het geval van inlichtingswerk en ontsnappingsroutes, zijn er, naast de kracht van het fenomeen, twee nieuwe feiten. De normale weg is van as veranderd : hetgeen langs het noorden ging, zoekt nu een opening naar het zuiden. Vervolgens voor wat de inlichtingen betreft is er een kapitale vernieuwing door het gebruik van de radio en de absolute noodzaak aan inlichtingen vanaf het begin van de oorlog. Want zo de Slag om Engeland een overwinning is, scheen dat toch niet zo bepalend en zo definitief als wij het nu *weten*. Beide tegenstrevers zijn van elkaar door een zee-arm gescheiden, die *in beide richtingen* onoverbrugbaar bleek en de Britten, waarvan men nu weet dat alleen de kracht — en nooit de ontmoediging — de insulaire vasthoudendheid en fierheid zal overwinnen, zijn « blind ». Zonder de militaire inlichtingen, weten zij niets van wat er gebeurt op het kontinent. Het is het einde van de *Blitzkrieg* in het Westen : maar de *Blitz* tegen Groot-Brittannië gaat verder en de tijd is nog veraf dat de *Vesting Europa* een glazen huis voor de Geallieerden zal zijn.

Het is dus nodig kennis op te doen : snel en goed ! Vandaar het sturen van missies en de oprichting van « Britse » netten. Alvorens te spreken van wat zich afspeelt op het terrein, waar onze beginnende netten tijdelijk op zichzelf aangewezen zijn, omwille van de Britten uit noodzaak en van de Belgen gezien het te begrijpen gebrek aan organisatie (18), achten wij het nodig enkele inlichtingen te geven over die tot dusver weinig gekende Britse initiatieven. Ze maken deel uit van de globale politiek qua inlichtingen, waarvan *Luc-Marc* een hoeksteen zal worden.

De uitvoering van deze pogingen wordt *altijd aan Belgen toevertrouwd*. Dat is van uitzonderlijk belang : bij mijn weten zullen er nooit Engelse agen-

(16) Natuurlijk zijn er ook de eerste pogingen tot para-militair verzet : weliswaar zelfs met enige omvang, maar de kansen op succes waren van het begin af zeer mager. Men kent de buitengewone doeltreffendheid van de revolutionaire oorlog nog niet. Daarbij komt een nijpend gebrek aan middelen en in bepaalde gevallen, parallel met patriotische doeleinden, politieke strevingen... « in geval dat » ! Wat de sabotage betreft, nog geen diepgang. In die periode is er nog geen efficiënte « Groep G » ! Er wordt sabotage gepleegd, maar het werkt meer op de zenuwen dan het echt hindert. De tijd is nog veraf dat de *Militärverwaltungschef* Reeder in zijn rapport aan het OKH, zomer 1943, zal schrijven : « Alle maatregelen die konden getroffen worden om de aanslagen en de sabotagegedaden in te dijken, rekening houdende met de beschikbare middelen, zijn uitgeput » (GRMA, T. 501, R 106, fr. 480).

(17) Zie Henri BERNARD, *Walthère Dewé. Un géant de la Résistance*, Brussel, *La Renaissance du Livre*, 1971.

(18) De regering is officieel weer samengesteld op 31 oktober. De Staatsveiligheid, overgebracht naar het Ministerie van Justitie — wat problemen zal stellen met Landsverdediging — wordt heropgericht en een administrateur a.i., M. Lepage, wordt benoemd bij Besluit van 19 november. Het zal lang duren voor de Staatsveiligheid operationeel wordt, daar het Hoofd van de Inlichtingsdiensten, reserveluitenant Nicodème, pas in maart 1941 door Spanje trekt !

ten in België zijn, in tegenstelling met wat gebeurt bij onze burens. Deze soms schitterende « improvisaties » (19) zijn noodzakelijk want men moet weten wat de vijand voorbereidt (20). Deze keer is er geen frontlijn te land meer : geen sprake van verkenningen uit te voeren of gevangenen te maken. Men zal dus *zendingen* (21) uitwerken die ik als individueel bestempel, zelfs wanneer ze uiteindelijk resulteren in een samengaan van ganse groepen, wat het geval is voor *Tulipe*, die een groot gedeelte van de Dienst *Tegal* zal doen springen (22). Men legt het er vooral op aan specifieke netten op te richten of te trachten op te richten. Ze hebben het enorme voordeel over snelle en georganizeerde kommunikatiemiddelen te beschikken : zij zullen dus onmiddellijk doeltreffend zijn wanneer in 1940-1941 het lot van de Democratie in West-Europa op het spel staat. Want, we herhalen het, het is dringend en er kan geen sprake zijn van wat zich in de schaduw in België voorbereidt, zelfs door welbekende agenten als *Clarence* (23), vooraleer het onontbeerlijke gered is ; d.w.z. het Britse luchtruim gevrijwaard en een landing verhinderd te hebben. Deze Slag om Engeland kan gedeeltelijk gewonnen worden dankzij de inlichtingen, *zuiver militair op dat ogenblik*, die men tracht te verzamelen en door te sturen.

DE NETTEN VAN BRITSE INSPIRATIE (1940-1941) (24)

Het eerste sukses (25), het eerste echte net wordt opgericht door *Schuter*, op 13 oktober 1940 geparachuteerd met zijn marconist *Schuter I*. *Schuter* is een 52-jarige ambtenaar van de burgerluchtvaart ! Zijn marconist werd ge-

(19) Met *La Dame Blanche*, die *Clarence* zal worden, hadden de Engelsen iets voorzien, maar zeker niet de volledige bezetting van het land.

(20) *Gruppe I* van de *Abwehr*-Spionage (II is sabotage, III contraspionage) had het eveneens goed begrepen. Die zal echter geen enkel sukses kennen in Groot-Brittannië. De « Engelse » agenten werken bij ons op een gunstig gezind terrein : dat is klaarblijkelijk helemaal niet het geval aan de overzijde van het Kanaal.

(21) In 1940 werden vijf agenten « afgezet » op de Belgische stranden, op 16 en 23 juni 1940. In 1941 zijn er twee « politieke » zendingen, *Marine* (5 mei) en *Opinion* (7 juli).

(22) De arrestaties en de gevolgen ervan worden vermeld in de G.F.P.-verslagen (GRMA, T 501, R 108) ; zie J.L. CHARLES en Ph. DASNOY, *Les dossiers secrets de la police allemande en Belgique*, Brussel, *Arts et Voyages*, 1972, deel II, p. 68, 82 en 105.

(23) Cfr. *infra*, p. 42.

(24) We herhalen het, deze netten werden opgericht door Belgen lang voor de Belgische Staatsveiligheid operationeel was.

(25) Reeds op 18 augustus werd gepoogd een agent, met zender, neer te zetten met een *Lysander*. Het voorziene terrein was echter omgeploegd, het toestel kon niet landen, maakte rechtsomkeer, maar werd neergeschoten. Een ander agent, een zeeman, werd op 31 augustus naar Oostende gezonden : *His mission was to proceed to Ostend and find bidding place for radio operator who was to join him*, wat door de weersomstandigheden niet kon plaatsgrijpen. De agent kon enkele boodschappen over land doorsturen (wat bewijst dat dat middel nog werkte, wanneer men maar de goede adressen kende), maar werd aangehouden in september. Hij zal gefusilleerd worden in juli 1941. We weten natuurlijk niet wat die twee belangrijke zendingen opgeleverd zouden hebben, zo het geluk met hen was geweest.

boren in 1896 en was in het burgerleven chauffeur. Op het terrein zullen zij reeds gevormde groepen ontmoeten, de voornaamste ervan is die van de reserve-Lt.-Kolonel vlieger Daumerie, die directeur was van de Administratie van de Burgerluchtvaart, dus de patroon van *Schuter* (Martiny). Het net zal zeer goed werk verrichten, door, tussen 24 oktober en 20 februari 1942, 205 berichten naar Londen te doen geworden, waaraan nog de 133 berichten moeten gevoegd worden die Martiny tussen 7 maart en 13 mei doorgaf. Martiny was ontsnapt aan de breuk van februari⁽²⁶⁾, die mogelijk het resultaat was van een « penetratie » door de *Abwehr*⁽²⁷⁾. Nog twee radiotelegrafisten werden voor het net gearachuteerd : op 21 november 1940 *Schuter II*, handelsvertegenwoordiger⁽²⁸⁾, en op 18 februari daarop *Pop*, telefonist bij de Burgerluchtvaart.

Het goede rendement van Martiny wordt bevestigd door de Engelsen, die, alvorens zijn verschrikkelijk einde te kennen, zullen schrijven :

(...)

Schuter established our first real information service in Belgium and sent valuable operational notes at a time when we had no other contact. We owe this agent every possible recompense.

(...)

In maart 1942 geeft de inbeschuldigungsstelling van Martiny en 38 agenten van de dienst de feiten als volgt weer :

« In het begin van het jaar 1941 gelukte men erin te Brussel een belangrijke spionage-organisatie te ontdekken die berichten uitzond door middel van een kortegolfzender, inlichtingen van militaire aard voor Groot-Brittannië.

Leiders van de organisatie waren de beklaagden Cleempoel⁽²⁹⁾ en Martiny. Cleempoel had als medewerkers de beklaagden [volgen hun namen] aangeworven, het was eveneens Cleempoel die hen inwerkte in de werkmotodes van de organisatie en hen het wachtwoord doorgaf « *excusez-moi* », terwijl hij ook aan enkelen een nummer gaf.

Om zich beter te verschuilen, noemden de leden van de organisatie elkaar slechts bij de voornaam ; inlichtingen werden door Cleempoel zelf of door zijn medewerkers verzameld ofwel gaven deze laatste ze hem

(26) Martiny zal gefusilleerd worden op 26 augustus 1942, zijn eerste marconist *Schuter I* slaagt erin te ontsnappen, kan Londen bereiken en wordt opnieuw gedropt op 27 november. Na zijn aanhouding in februari 1942 zal hij onthoofd worden. Zie de G.F.P.-verslagen van 10 en 16 maart (GRMA, T 501, R 108, p. 4 en 5) en J.L. CHARLES en Ph. DASNOY, *op. cit.*, p. 95, 97, 107 en 130.

(27) Wat Reile, hoofd van de contraspionage (IIIIf) van de *Abwehrleitstelle Paris* laat veronderstellen wanneer hij over zijn agent *Félix* schrijft : (...) *Lors d'une mission à Bruxelles, en décembre 1940, « Félix » entra en contact avec un groupe de résistants qui cherchaient à établir une liaison avec Londres par Montpellier, l'Espagne et le Portugal. Il observa ce groupe jusqu'à ce que celui-ci eût reçu, par cette voie, un émetteur radio d'Angleterre et commencé à envoyer ses renseignements. Sur les indications de « Félix », il ne fut pas difficile de trouver l'émetteur et d'arrêter l'opérateur avec un certain nombre de ses camarades. Ce fut la première opération de ce genre en Belgique* (Oscar REILE, *L'Abwehr. Le contre-espionnage allemand en France*, Parijs, France-Empire, 1970, p. 91).

(28) Hij ontsnapt op 18 mei en bereikt Engeland, net als *Pop* die in mei 1942 terug kan.

(29) Agent van het net ; als gewezen verbindingsman van het Franse *Deuxième Bureau* richtte hij een kleine groep op, die zich aansloot bij Daumerie.

schriftelijk of mondeling door, via personen die de inlichtingen medegedeeld kregen van de agenten. Cleempoel schifte de ontvangen inlichtingen en maakte ze over aan Martiny, na ze gekopieerd te hebben. Martiny besliste vervolgens welke inlichtingen via radio naar Engeland doorgezonden moesten worden, bracht de inlichtingen in kode en liet die door een koerier bij de beschuldigde Cleempoel of de beschuldigde Fermeus⁽³⁰⁾ brengen. De beschuldigde Fermeus belastte zich daarna met de radio-uitzendingen naar Engeland. Zes van deze uitzendingen konden opgevangen worden en daarenboven werden nog zeven schriften gevonden met teksten voor uitzendingen, met de titel « nieuwe reeks », begonnen op 6 maart 1941 (zie hierover de verslagen van de *Gebeime Feldpolizei* van 1 april 1941...); de uitzendingen handelen over troepentransport, munitie- en benzineopslagplaatsen, vliegvelden, voorbereidingen voor een Duitse landing in Engeland, het moreel van de Belgische bevolking, enz. Wat de uitzendingen vanuit Londen betreft, werden er slechts een klein aantal gevonden. Zij geven instructies aan Martiny in verband met de kode en de uren van uitzending eveneens over de inlichtingen die men bijzonder graag zou willen kennen in Engeland ».

(...)

Een tweede sukses, half geslaagd, had plaats met de dropping, op 9 januari 1941, van de Belg *Loby*, een professioneel radiotelegrafist, officier van de *Compagnie Maritime* (geboren in 1899) die naar Antwerpen werd gezonden om er een nieuwe dienst op te richten en radioverbindingen tot stand te brengen; hij sprong ten andere met twee zendposten. Hij heeft agenten gerekruteerd, maar werd op 23 april aangehouden. Zijn *History Sheet* vermeldt dat hij *considerable information* deed toekomen. De inbeschuldigingsstelling van de *Groupe des 26*⁽³¹⁾ vat de feiten als volgt samen :

« Midden maart 1941 slaagde men erin te Antwerpen een belangrijke spionage-organisatie te ontdekken, die tot doel had Engeland alle mogelijke inlichtingen van militaire aard betreffende de Duitse strijdkrachten door te geven ».

Een andere beroepsmarconist van het vliegveld te Evere (geboren in 1910), *Albion*, werd ook gearachuteerd op 9 mei 1941 om een net in Wallonië te stichten⁽³²⁾; hij werd enkele uren na zijn landing aangehouden en op 30 maart 1942 gefusilleerd.

Uiteindelijk was er dan de grote overwinning van het net *Mill*, een ingenieur van 49 jaar en zijn eerste marconist *Millstone*⁽³³⁾, nog een officier van de handelsvloot. Zij werden in de nacht van 12 op 13 augustus 1941 gedropt met de bedoeling inlichtingen te verzamelen in het Luikse. Maar *Mill* zal meer doen. Met het geluk aan zijn zijde ontwikkelt hij een dienst, die over geheel België werkzaam zal zijn tot het einde van de oorlog⁽³⁴⁾.

(30) Een radiotelegrafist, gerekruteerd ter plaatse.

(31) De G.F.P. vermeldt de aanhoudingen in zijn activiteitenverslag van 19 mei 1941. Zie J.L. CHARLES en Ph. DASNOY, *op. cit.*, deel I, p. 122, 126, 133-134. Veroordeling in juli 1942 (10 terechtstellingen op 11 november 1942).

(32) Terzelfdertijd als *Marine*, politieke zending.

(33) Aangehouden op 25 mei 1944.

(34) Over een deel van de activiteiten van *Mill*, zie J. DUJARDIN, *De Belgische Nationale Beweging (1941-februari 1944)*, in de Nederlandse vertaling verschenen in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1972.

Dus, sinds 1940 werken of hebben een aantal netten gewerkt. Het zijn rechtstreekse uitingen van de S.I.S. (*Special Intelligence Service*) die onmiddellijk operationeel waren en letterlijk « uit de lucht vielen » (35). Maar wat gebeurt er in de schoot van het « verzet » in België ?

DE BELGISCHE NETTEN . . . (1941)

Na die oprichting van « buitenlandse » netten, is voor België de volgende stap het heropenen van contact met Clarence (36), dat een eerste marconist Dewar ontvangt vanaf 12 januari 1941 (37). Deze nogal vroege dropping is logisch : het net is goed gekend, vermits het door de Britten zelf opgericht werd tijdens de *drôle de guerre*, met het stilzwijgend akkoord van de hoge Belgische autoriteiten. Het was werkzaam geweest langsheen onze Oostgrens en in Duitsland zelf. Op 10 mei was het net klaar om de plaats in te nemen van zijn roemrijke voorganger de *Dame Blanche* van de eerste wereldoorlog, waarvan het feitelijk de « heropleving » was. Daartoe had het richtlijnen gekregen en middelen, meer bepaald radiozenders met een zwakke actieradius. Alleen de bliksemsnelle opmars van de Duitsers en de volledige bezetting van ons grondgebied hadden het net belet de rol te spelen die het toebedacht was. Het wordt dus gewoonweg heropgevestigd van zodra dat mogelijk is.

De groepen, die vanaf 1940 opgericht werden en alleen ontstonden uit de goede wil van vaderlandslievenden, die begerig waren te dienen, blijven echter volledig geïsoleerd tijdens deze eerste bezettingswinter. De voornaamste reden, we zagen het reeds, was de dringende noodzaak, gekoppeld aan een reëel gebrek aan middelen. Maar om het fenomeen volledig te verklaren, moet men ook rekening houden met het traditionele wantrouwen van de militair tegenover de burger, van de strijder ten overstaan van de overwonnene, waarvan men de eventuele bijgedachten niet kent, van de professional ten overstaan van de liefhebber die weinig op de hoogte is van de technieken eigen aan het klandestiene werk en die een gemakkelijke prooi is voor « indringing » door de agenten van de vijandelijke contraspionage (38).

(35) We vermeldden slechts die netten, opgericht vooraleer de Belgische Staatsveiligheid georganiseerd was. Er zullen er andere zijn, bijvoorbeeld *Beaver*, gedropt in oktober 1941, in november gevolgd door zijn marconist *Beaverpool*.

(36) De geschiedenis van *Dame Blanche* en *Clarence* wordt weergegeven in het reeds geciteerde werk van Henri BERNARD, *Walthère Dewé. Un géant de la Résistance*.

(37) Hij zal aangehouden worden in maart. Nog altijd in 1941 zal *Clarence Marbles* (gedropt op 7 juli, aangehouden in oktober) ontvangen en *Student*. Deze laatste werd gedropt op 5 september. Zonder verbindingsman kon hij naar Frankrijk trekken in november. Zijn plaatsvervanger is een marconist, ter plaatse gerekruteerd, die zijn zender en zijn kode zal gebruiken.

(38) Meer bepaald III f van de *Abwehr*.

De tweede belangrijkste organisaties van die soort, *Zéro* en *Luc*, en de kleine groepen er omheen, zijn het slachtoffer van die omstandigheden, slachtoffer van de onverschilligheid en van het wantrouwen. Wanneer een hoop op verbinding ontstaat, dan blijkt die gevaarlijk ⁽³⁹⁾ of klapt dicht :

« Ik ben die vent gaan opzoeken en hij gooide me aan de deur. Hij sloeg anti-Britse taal uit, verkocht hitleriaanse praatjes, verkondigde de overwinning van het Kristendom... en zette me aan de deur ! Hij deed er goed aan ! Die man moest ik zien, maar hij was sterker dan ik en ik vond geen opening in zijn pantser » ⁽⁴⁰⁾.

Wat gebeurt dan met die geduldig verzamelde waarnemingen ? In feite, zo zal het de bevoegde verantwoordelijke in Londen schrijven, maakte « het merendeel der inlichtingen een gesloten cyclus door België door » ⁽⁴¹⁾. Een droevig lot, dat trouwens bevestigd wordt door de tweede leider van *Zéro* : « Sommige van deze spionagerapporten komen naar *Zéro* terug langs andere agenten, die aan iemand gezegd hebben : « Ik ken de weg om... » en dat herhaalt zich en ten slotte draaien de berichten steeds maar rond zonder dat iemand ze doorstuurt » ⁽⁴²⁾.

In deze ongemakkelijke situatie, vaak ten prooi aan ontmoediging, blijven onze diensten verder zoeken naar verbindingen in de richting van het zuiden van Frankrijk, want het is klaarblijkelijk daar, dat er een oplossing te vinden is. Voor *Luc* zal de oplossing *daarvandaan* komen.

Te Limoux, in de Aude, werd inderdaad een Belgisch net opgericht rond Kapitein-Kommandant Hervé Doyen, alias *Le Révérend*, alias *Benôit*, gehuwd met een Française, wat zijn taak vergemakkelijkte ⁽⁴³⁾. Op zijn aanvraag leidt hij een van de materiaalopslaglaatsen van het Belgisch Leger. *Benôit* kan het definitief karakter van de nederlaag niet aanvaarden, en pleegt, in een sfeer van semi-klandestiniteit ⁽⁴⁴⁾ verzet, met wat hij voor de hand

(39) Dat gebeurt onder meer met *Tulipe* (zie *supra*, noot 22).

(40) Zo gebeurde het met *Walter*, adjunkt-chef van *Zéro* (gesprek 1971).

(41) Nicodème, 2-4-1942.

(42) Gesprek met William Ugeux, 1971.

(43) In 1915 nam hij, na een doortocht via Nederland, dienst als oorlogsvrijwilliger. In mei 1940 voerde hij het bevel over een artilleriegroep, die hij na de kapitulatie ter beschikking stelde van de Fransen. Toen hij in november 1941 door een commissaris van de *Surveillance du Territoire* te Montpellier ondervraagd werd, verklaarde hij : *Lorsque les troupes belges sont remontées, j'ai été désigné sur ma demande pour commander le dépôt liquidateur d'artillerie de Limoux. J'avais plusieurs raisons de rester en France, dont la principale était que j'avais été menacé par les Allemands à la Radio de Stuttgart à cause de mon rôle à partir du 28 mai (rôle particulier puisque je n'avais pas obéi à l'ordre de capitulation et que j'avais continué à faire feu après cet ordre). J'ai effectué normalement ma liquidation et je dois vous dire qu'en réalité j'ai passé la plus grande partie de mon matériel à l'armée française (postes d'écoute, postes centraux de tir contre avion, matériel de transmission) ; je continue encore à exercer la fonction de commandant du dépôt liquidateur de Limoux.* In werkelijkheid verkocht hij eveneens materieel om de klandestiene schatkist te spijzen van zijn net, dat zich bezig hield met inlichtingswerk en overtochten naar Spanje.

(44) In maart 1941 volgt hij officieel *Benôit I* op (Kapitein de Selliers de Moranville, die aangezocht werd om zich te Lissabon te wijden aan de ontsnappingen naar Portugal toe).

(44) Een goede beschrijving vindt men bij Jean FOSTY, *Les Services belges de France*, waarvan de Nederlandse vertaling verscheen als *De Belgische Netten in Frankrijk*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 1972.

1338

Rapport du 27 août 1941.

Agent V.N.5 Service Iuz.

Rapport de mon agent de la région de Namur.

1) Terrain d'atterrissage pour parachutistes (croquis n° 1 ci-annexé)
 Complémentaire au premier rapport remis sur les possibilités de
 lancement de parachutistes dans la région de Namur, ci-dessous quelques
 nouvelles données.
 Nous jugeons que pour la Namurois, le terrain choisi est suffisant,
 ayant l'ampleur voulue pour un atterrissage en force et toute la sécuri-
 té pour la réussite de cette manœuvre. Nous avons pris des dispositions
 pour que dès que la chose nous sera signalée, des camions se trouvent
 à proximité afin d'emmener les hommes atterrissant dans les divers sec-
 teurs où leur présence sera nécessaire.
 N.B. - 1 terrain en préparation aux environs de Nivelles.
 1 terrain en préparation " " " " Passage.
 1 " " " " " " " " Rah.

ILLUSTRATIE Nr. 1

vindt. Alles onderneemt hij, als het maar gunstig is voor de Geallieerden van mei 1940 (45). Een van zijn talrijke activiteiten is het verzamelen van inlichtingen, die *Benoît* enerzijds ter plaatse bijeenhaalt, of die hij anderzijds door sommige agenten in België tracht te verwerven. Een van hen zal de dienst *Tegal* stichten, de anderen bevoorraden lijnen, die meer of min voldoening schenken.

Een van de koeriers van *Benoît*, alias *Hiboux*, zal de meest regelmatige worden. Vierentwintig keer overschrijdt hij de Demarkatielijn, vooraleer in juni 1942 aangehouden te worden (46). In december 1940 was *Hiboux* sekretaris van *Benoît*, maar dat zijspoor bevalt hem niet. Hij wil naar België terugkeren, met in zijn achterhoofd « er aan inlichtingswerk te doen ». Hij onderneemt een eerste reis, keert terug naar Limoux, vertrouwt zich toe aan zijn chef en vindt uiteraard bij deze laatste de beste steun :

(...)

« Hij zegde me toen dat ik niet meer zou werken voor (...), maar voor hem en dat we enkel zouden werken voor de Fransen en voor de Belgen, want op dat ogenblik was hij daarvoor afgevaardigd door het Franse *Deuxième Bureau*. (...) De data van mijn reizen zijn de volgende : tweede reis : begin mei, terugkeer op 26 mei... » (47).

Voor de geschiedenis van *Luc* is deze tweede reis van kapitaal belang, want de dienst gaat uiteindelijk « vastgehaakt » worden door *Benoît*, die, zelf, verbindingen maakt en daarna uitbreidt met Spanje en Portugal, alles in akkoord met de Belgische Staatsveiligheid in Londen (48).

In feite is het niet met *Luc*, waarvan hij hoogstwaarschijnlijk zelfs het bestaan niet kent als georganizeerde dienst, maar met een van de *patrons*, Henri Bernard, dat *Hiboux* een eerste contact legt (49). Dat gebeurt uiteraard met de instemming van Leclercq en Cauvin, de beide andere historische leiders van het net, die onmiddellijk op de hoogte gebracht werden. Vanaf dat ogenblik zal er een echte samenwerking bestaan tussen *Benoît* en *Luc*, waarbij de tweede de belangrijkste leverancier van de eerste wordt, zonder zijn totale onafhankelijkheid te verliezen. De verbinding wordt ten andere tot stand gebracht in beide richtingen, vermits een belangrijk medewerker van *Luc* — adjunkt-Militair Attaché te Parijs vóór de inval — door de Duitsers bedreigd, België verlaat en adjunkt van *Benoît* wordt :

(45) Aan één van zijn adjunkten, die naar Londen vertrok, verklaarde hij : *Je ne suis nullement disposé à passer mon temps à administrer de vieilles capotes et des chaus-sures usagées. Si Londres désire que je rejoigne, je rejoindrai*. Verslag aan de Admi-nistrateur van de Staatsveiligheid, Londen, s.d.

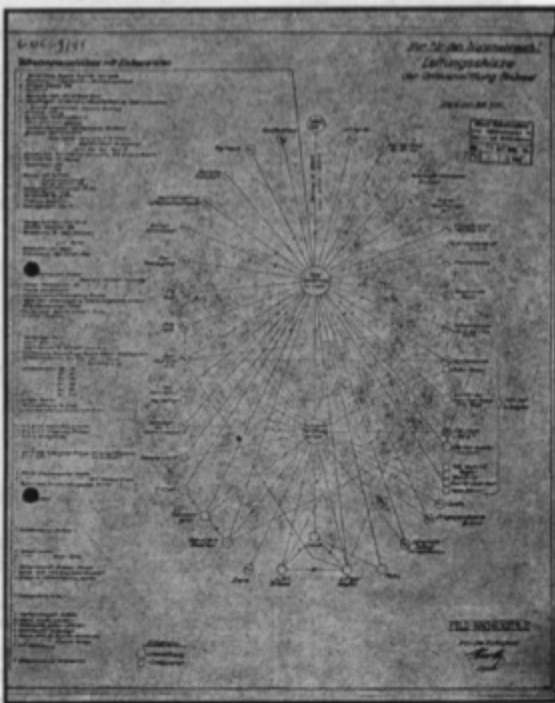
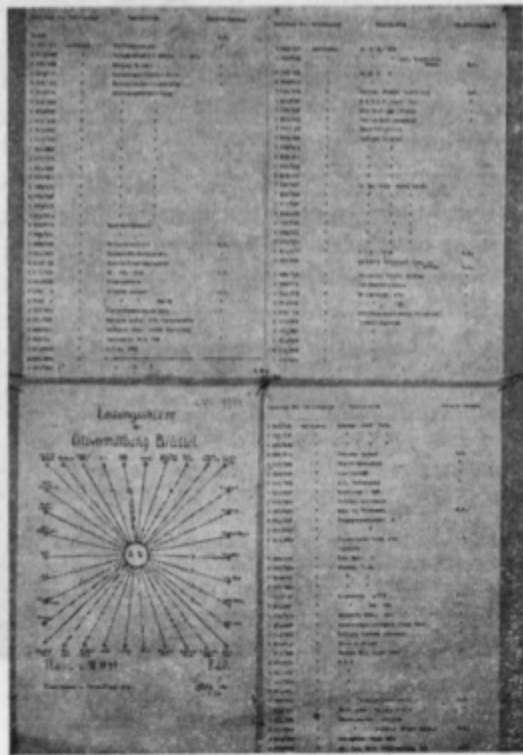
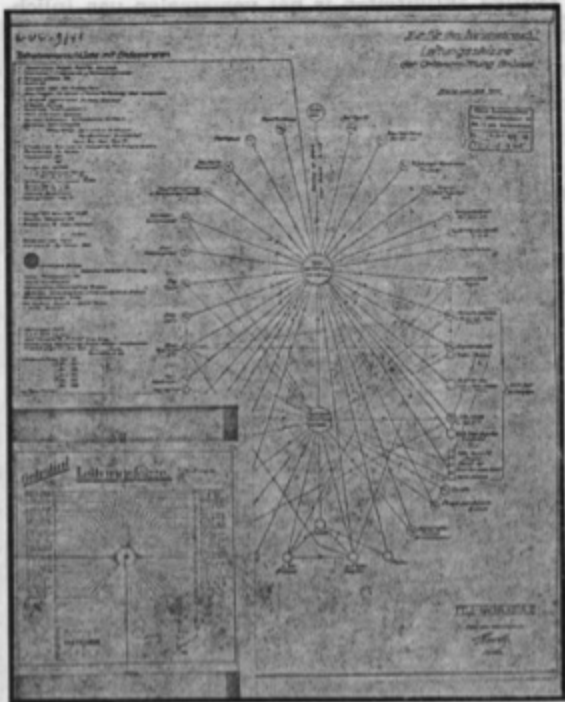
(46) Zie *infra*, p. 117.

(47) Ondervraging *Hiboux*, 4 december 1941 te Montpellier.

(48) Natuurlijk kunnen wij hier de kapitale rol niet bestuderen van de *Antennes* van de Staatsveiligheid. Daaraan zou een afzonderlijke studie moeten gewijd worden.

(49) *Benoît* zal, in een nota aan Portugal van 18 januari 1941, over Bernard schrijven : *mon correspondant direct*. Over *Luc* noteert hij in zijn verslag van 1 augustus 1942 aan Londen : *...il m'envoya régulièrement des renseignements en m'assurant l'exclu-sivité*.

vinde. Alles onderneemt hij als het maar gunstig is voor de Geallieerden van

was voortgezet door. Over het noemen hij is zijn vrede van 1 augustus 1942
en Londen : de afzender van de berichten en de berichten van de

ILLUSTRATIE Nr. 2

« Dit akkoord ⁽⁵⁰⁾ leidde ertoe dat de Dienst Benoît voor Luc werkte met al zijn middelen ; dat, ondanks mijn langere anciënniteit, Doyen de titelvoerende leider zou blijven, dat ik zijn alter-ego en medeleider zou zijn. Ik trad in dienst op 10 mei 1941. (...) »

Ik zond Luc onmiddellijk een koerier naar België om hem op de hoogte te stellen van mijn installatie te Limoux en van de genomen maatregelen (...). Tegen einde mei werd de totaliteit van de berichten van Luc door ons ter bestemming gebracht (...) » ⁽⁵¹⁾.

De koeriers gaan en komen in weerwil van het gevaar dat dit zeer speciale beroep meebrengt ⁽⁵²⁾. We beschikken — en dit feit is uiterst zeldzaam voor die periode — over drie sporen, drie dokumenten die getuigen van de goede werking in verband met het overbrengen van inlichtingen. Het eerste is een nota van Benoît aan de Staatsveiligheid van 24 juli 1941 :

« 1. Gedropt : Organizatie Lux ⁽⁵³⁾ vraagt dringend geld, brandplaatjes, radiomateriaal. Bede mij of Lux te laten weten dag en uur lancering ⁽⁵⁴⁾. Terrein begrensd door gehucht 941 - 104 - 910... » ⁽⁵⁵⁾.

De tweede tekst is van uitzonderlijk belang want hij draagt de stempel « B » van Benoît en gaat uit van agent VN5, die vanaf februari 1942 leider van Luc zal worden ; ook die tekst handelt over droppings ⁽⁵⁶⁾.

Ten slotte bleef er een geheel van 25 foto's van de plannen van het Duitse telefoonnet bewaard, overgemaakt door Luc in september 1941. Ze worden door Benoît verzonden als bijlage bij zijn Inlichtingsnota R 18^B van midden oktober, die in Londen geregistreerd werd op 23 november (Illustratie 2) ⁽⁵⁷⁾.

Samengevat, er gebeuren dus uitwisselingen, dokumenten belanden in Londen ^(57bis) — alhoewel weinig talrijk en pas na lange tijd —, de verbin-

(50) Aktiviteitenverslag, 1948.

(51) Op dat ogenblik, toen talrijke militairen nog de vormen respekteerden, werd deze regeling getroffen met de goedkeuring van Generaal Denis, minister van Landsverdediging sinds juli 1936. Hij was niet naar Londen vertrokken en hoort tot hen, die men in het inlichtingsjargon *des oncles* noemde.

(52) De eerste koerier, drager van dokumenten bestemd voor Luc, wordt aan de demarkatielijng aangehouden op 30 november 1941. Hij wordt gefusilleerd op 13 maart 1943, als eerste van een lange reeks.

(53) Om nog ongekende redenen wordt Luc in die tijd dikwijls op die manier geschreven.

(54) Die dropping zal niet plaatsvinden, want de RAF waagde zich niet aan dergelijke geïmproviseerde operaties.

(55) Het principe van deze kode is uiterst eenvoudig, vergeleken met de veel meer gesofistikeerde systemen, die men daarna gebruikt. Hij is gebaseerd op een « onschuldige » zin van 99 woorden, die van buiten geleerd werd : *Vous avez bien voulu nous soumettre une proposition...* Het eerste woord wordt 01, het laatste 99. Om een letter om te zetten volstond het die in het midden van het woord te situeren, aldus kan men « u » weergeven door 013 (Vous) of 043 of 045 (Vous).

(56) Zie illustratie 1 ; wat VN5 betreft, zie *infra*, p. 92 en 96 tot 117.

(57) Benoît zal er minstens 23 sturen. Nota R2 dateert van 7 juni ; R8 van 8 oktober. Vooraleer een inlichting, vertrokken uit Limoux, in Londen kan gebruikt worden, verloopt er dus, zo blijkt toch, minstens een maand, twee maanden na het vertrek uit België.

(57bis) Na de aankomst van de zendingsgelastigde Dewinde (cfr. *infra*) zullen de termijnen ingekort worden (Onderhoud met Dewinde, 1979).

ding naar Engeland is verzekerd door de Antenne van de Veiligheid in Portugal⁽⁵⁸⁾, richtlijnen worden gegeven aan *Benoît*, die ze doorgeeft en daarenboven in België nog een beetje geld aan *Luc* doet geworden : 25.000 fr. in mei, 35.000 fr. in juni⁽⁵⁹⁾.

Het systeem schenkt echter weinig voldoening, want de dienst *Benoît* vertoont, zowel voor Londen als voor het « terrein », drie grote tekortkomingen. Eerst en vooral is hij verbonden aan het Franse *Deuxième Bureau*, wat hij ook niet verbergt, omdat hij meent dat de voordelen, die hij aldus verkrijgt, grotendeels het risico waard zijn⁽⁶⁰⁾. Het *Deuxième Bureau* heeft dus kennis van alle inlichtingen die vanuit België komen en houdt hiervan soms een deel achter tot eigen nut, zodat er een werkelijke schifting gebeurt. Anderzijds leiden de leden van *Benoît* aldus een slechts halfklandestien bestaan, wat de massale arrestaties, huisbezoeken en huiszoekingen van einde 1941 belachelijkerwijze gemakkelijk zal maken. Dergelijke situatie is nogal onrustwekkend. Ten slotte is er nog de werkwijze van *Benoît*, die alvorens de inlichtingen door te zenden, een korte inhoud maakt van de hem geleverde aanduidingen en dat alles onder eigen naam verzendt, waarbij aldus elke bronverwijzing verdwijnt⁽⁶¹⁾, wat de appreciatie ervan moeilijk en de noodzakelijke vergelijkingen onmogelijk maakt. *Benoît* gelooft een soort van monopolie te hebben. Hij heeft ongelijk : reeds verschillende maanden voordien heeft de Belgische regering in Londen de beslissing genomen zendingsgelastigden uit te sturen, die, zoals we zullen zien, zijn rol zeer zullen beperken.

(58) Of, in kode, naar *Maud* via *Chevalier Servant* (Lissabon). De kodenam van het posthoofd in Lissabon is *Chevalier Servant*. Hij is een substituut van de prokureur des Konings, daarheen gezonden door de Administrateur a.i. van de Staatsveiligheid in het begin van juli 1941. Zijn dekkingsfunctie was juridisch Legatieraad. Deze agent van de Staatsveiligheid blijft in Lissabon tot Kerstmis 1941, wanneer hij teruggeroepen wordt naar Londen wegens de invasiedreigingen voor Spanje.

(59) Dokument opgesteld door de Staatsveiligheid. Het resultaat is dat *Luc* via die weg tot februari 1942 221.000 fr. ontvangt, waaraan 43.000 fr. moet toegevoegd worden, die hij niet zal ontvangen omwille van de aanhouding van een koerier (zie noot 52).

(60) Fragment van een ondervraging van de adjunkt van *Benoît* (Londen, 8 mei 1942) : *Nous avons par exemple des fausses cartes d'identité françaises qui nous permettaient de circuler librement (en zone libre). D'autre part, il est arrivé deux ou trois fois que nos courriers aient été arrêtés par les autorités françaises. Grâce à nos relations avec le 2ème Bureau, ces courriers n'ont pas été inquiétés...* Dit *Deuxième Bureau* boezemt angst in en wordt soms zelfs als « collabo » bestempeld (o.a. door *Dewinde*). Dat is uiteraard een zware beschuldiging, die echter in zijn kontekst moet geplaatst worden. Het *Deuxième Bureau*, waarvan hier sprake is een pure abstraktie, een algemene benaming, waarmee verschillende diensten bedoeld worden, die organiek voor Vichy werken en de slechte reputatie van Vichy delen, zelfs wanneer zij voor de « goede zaak » werken. Noteren we verder nog dat volgens *Dewinde* kontakten met het *Deuxième Bureau* niet noodzakelijk waren om valse papieren te bekomen (Onderhoud met *Dewinde*, 1979).

(61) *Zéro* gaat zover te verklaren dat *sur de nombreux documents établis par lui, ou le Service qu'il dirigeait, on a substitué à sa signature ou à son indicatif le nom d'autres services (...)*. *Benoît* wordt geciteerd als een van de auteurs van dergelijke « onderschuivingen » (Nota Londen, 25 juli 1944).

DE LONDENSE ZENDINGEN... (zomer-herfst 1941)

Dewinde en Sabot

De eerste officiële zaakgelastigde van de Veiligheid is Kapitein-Vliegerwaarnemer *Dewinde*, zonder marconist op 13 juni 1941 gearachuteerd⁽⁶²⁾. Het is een veertigjarige ingenieur en reserve-officier. In feite zal zijn aankomst in België een enorme invloed hebben, niet alleen op een praktisch vlak, maar misschien vooral op psychologisch gebied. Natuurlijk, dat zagen we reeds, is hij niet de eerste die boven België of Noord-Frankrijk gedropt wordt. Maar hij is wel de eerste Belgische afgezant die rechtstreeks contact opneemt met de spontaan gegroeide groepen *Zéro* en *Luc*. Zijn erkenningssteekkaart voor het Statuut van agent van de Aktie- en Inlichtingsdiensten vermeldt dat hij « vanuit Londen gedropt werd met de opdracht de reeds bestaande organisaties (waaronder *Benoit*) te koördineren en daaraan alle nodige wijzigingen in overeenstemming met zijn opdracht aan te brengen »⁽⁶³⁾.

Deze informatie- en koördinatierol is die welke in de geschiedenis zal onthouden worden. Nochtans bepaalde zijn missieopdracht, opgesteld op 3 juni, als doel vooreerst « in Frankrijk een stevige verbindinglijn voor colli's⁽⁶⁴⁾ uit te bouwen » en « contact met Barcelona te zoeken om de grensovertocht en de reis door Spanje te vergemakkelijken ».

Wat in werkelijkheid het belangrijkste zal worden van die opdracht komt pas op de derde plaats⁽⁶⁵⁾ :

« III. Een lijn voor dokumentatie inlichtingen biezondere koerier België - Montpellier oprichten (...) met drie of vier wisselplaatsen, waarvan het eindpunt Montpellier zou zijn, nu eens naar de Engelse (diplomatieke) valies in Barcelona, dan weer Lyon naar Lagrange toe »⁽⁶⁶⁾.

(62) Majoor van het Korps der Agenten van de Aktie- en Inlichtingsdiensten. Hij verliet België op 30 januari 1941 in de hoop zich te laten inlijven bij de RAF. Hij is terug in Londen op 24 november 1941 en wordt voor een nieuwe informatieopdracht gearachuteerd in november 1942 (terugkeer in mei 1943).

(63) Het absolute bewijs dat het hier wel om een Belgische zending gaat, vinden we in een brief, van 18 juni 1941, van de Administrateur van de Staatsveiligheid aan Major Page (Belgisch korrespondent van de *Secret Intelligence Service*). Daar de Staatsveiligheid niet, zoals was voorzien, in contact kon komen met *Dewinde*, moest zij wel de Britten inlichten, hen hulp vragen en de kode bekend maken : (...) *I enclose also the code system. As you see, it is based on the « Dictionnaire Larousse », edition 1940. I have only one in my possession, and I am very sorry not to be able to have one I could hand over to you. Perhaps you might, if need be, easily find one in one of your departments.*

(64) D.w.z. de ontsnappen.

(65) Punt I behelsde een persoonlijke kontaktnaam.

(66) Jacques Lagrange ; samen met Georges Oreel (bediende bij het Belgisch Konsulaat) speelt hij een hoofdrol, zowel wat ontsnappingen als het overbrengen van inlichtingen betreft. Lagrange werd in augustus 1940 door de Consul-generaal van de Verenigde Staten naar Lyon geroepen om er zich met de Belgische problemen bezig te houden. Door *Dewinde* gerekruteerd, hield hij zich zeer snel bezig met geheime dienstwerk en meer in het bijzonder met « ontsnappen » (meer dan 500), aan wie hij valse papieren en andere vervoerbewijzen verschafte (o.m. aan Leclercq en Cauvin). Op 19 november 1942 werd hij aangehouden door de Vichy-politie, kon echter op 13 november ontsnappen en belandde klandestien in Zwitserland.

Alhoewel hij dus de eerste « Londenaar » is, die contact opneemt met de Diensten in België, vooral dan met *Zéro* en *Luc*, constateert men toch dat dat niet expliciet vermeld staat als belangrijkste doel. De uitdrukking van Henri Bernard, wanneer hij zegt dat hij *somme toute un inventaire des réseaux* ⁽⁶⁷⁾ maakt, is dus bijzonder goed gekozen. Zo hij dan voor hen een gids en voor Londen een waardevol waarnemer wordt, blijkt toch dat men van den beginne af zich niet goed rekenschap gaf van de diensten die hij op dat gebied ging bewijzen.

De moeilijke situatie van de Belgische Staatsveiligheid op het ogenblik van de dropping van *Dewinde* is zeer duidelijk samengevat in een nota uit Londen van Kapitein Nicodème, verantwoordelijke voor de Inlichtingsdienst bij de Staatsveiligheid (23 januari 1943) ⁽⁶⁸⁾ :

« Vanaf het begin van het jaar 1941 beschikte de STAATSVEILIGHEID, die de opdracht had gekregen Inlichtingsdiensten, verbindingen, overtochten en... ⁽⁶⁹⁾ met ons land te organiseren, slechts over landverbindingen. Goede wil had zich ten allen kante kenbaar gemaakt in verschillende middens, maar op een zeer onsamenhangende wijze. Er bestond geen enkele coördinatie in die verschillende milieus ; van regeringszijde kwam geen enkele duidelijk omschreven opdracht, zodat al die inspanningen zonder gevolg bleven. Anderzijds waren er velen, zowel in Frankrijk als in België, die beweerden in opdracht te handelen.

(...)

In België waren eersterangspersonen erin geslaagd een groot aantal mensen van goede wil bij elkaar te brengen en, in verbinding gekomen met alle milieus, hadden zij na trage en geduldige inspanningen een uitstekende inlichtingsdienst kunnen oprichten (de organisatie *Zéro*). Anderen richtten hun inspanningen vooral op het verwerven van militaire inlichtingen (organisatie *Lux*) ⁽⁷⁰⁾.

Daarnaast gaven nog talrijke organisaties van minder belang, die niet het gehele land bestreken, op verschillende manieren teken van bestaan (...).

Alle medewerkers waren ervan overtuigd dat de door hen gegeven inlichtingen bij de Belgische regering in Londen belandden maar wisten niet op welke wijze dat gebeurde. In feite was de kwasi enige weg die gebruikt werd, die van de boden, gestuurd hetzij door het Franse *Deuxième Bureau*, hetzij door Belgische officieren die zich in bezet Frankrijk bevonden op het ogenblik van de Franse capitulatie, die echter in een rechtstreekse verbinding met en vermoedelijk voor rekening van het Franse *Deuxième Bureau* werkten. Dankzij de bescherming van het *Deuxième Bureau* konden sommigen hun aanwezigheid in het Vrije Frankrijk rechtvaardigen. Meer dan om toegevendheid, ging het hier om een akkoord. Het was onbetwistbaar dat alle verzamelde inlichtingen overgemaakt werden aan het Franse *Deuxième Bureau* (Dienst Benoît) ».

(...)

(67) Onderhoud 1974.

(68) De nota is niet ondertekend, maar deze hypothese ligt het meest voor de hand, vooral omwille van de vermelde referentie N.D.

(69) Onleesbaar woord.

(70) Dit is niet helemaal juist, want het laat een bewuste keuze veronderstellen. In werkelijkheid beschikt *Zéro* op politiek terrein over eersterangspersonaliteiten, terwijl *Luc* een goed aantal militairen in zijn rangen telt. Omstandigheden leidden derhalve tot een bepaalde specializatie, maar allen stelden belang in alles.

(70) *Dewinde* wordt dus gedropt, alleen, op 13 juni. De 19e reeds laat hij aan een overeengekomen adres, een wat men noemt « onschuldige brief », getekend Georgette, geworden, die onder andere belangwekkend is voor het eerste oordeel over de persoonlijkheid van *Benoît*, dat erin vermeldt wordt.

19-6-1941.

« Beste vriend,

Ik heb het genoegen u te laten weten dat ik in goede gezondheid verkeer. Sinds enkele dagen hier aangekomen, is mijn reis goed verlopen. Bedank bij gelegenheid de vriendinnen (71) die mij geholpen hebben, want het was perfect.

Ik heb iedereen hier in goede gezondheid gevonden, met alle gewone loibroeken, waaronder de Doyenné (72), die een zeer hoge borst opzet, vooral bij buitenlanders. De bevoorrading is niet schitterend : er is nauwelijks vlees meer, en geen aardappelen...

(...)

Het schijnt dat Suzanne (73) in het ziekenhuis moest opgenomen worden, terwijl Joseph op de buiten is, maar nog steeds dezelfde, bereid om dienst te bewijzen.

Het weer is hier mooi (...) we hebben regen gehad (...).

Denise is niet interessant meer. Ik heb Jeannette (74) liever.

(...)

Beste groeten ».

Georgette.

In Montpellier geïnstalleerd, neemt *Dewinde* dus zijn eerste contacten in de niet-bezette zone, zonder evenwel *Benoît* te ontmoeten tegenover wie zijn positie natuurlijk delikaat is en moeilijk, want niets brengt hen nader tot elkaar.

Vanaf de 25ste, stelt hij een eerste verslag op, essentieel gebaseerd op *de longues conversations avec Barnabé* (75). Over het inlichtingswerk schrijft hij het volgende :

« Kapitein *Dewinde*
aan de administratie van de Staatsveiligheid.

(...)

INLICHTINGEN

Verzamelen : Het blijkt dat deze dienst goed georganiseerd is en resultaten moet kunnen geven (...). Ik zal eveneens de gevraagde richtlijnen in verband met de aard van de door u gevraagde inlichtingen geven.

(...)

Verbinding : Deze is ontegensprekelijk slecht, want hangt alleen af van het Franse *Deuxième Bureau*.

(...)

(71) RAF.

(72) *Benoît*.

(73) Suzanne was de hun aangeraden kontaktpersoon : Zij werd gearresteerd, terwijl Joseph (zeer belangrijk verbindingsgagent te Roubaix) opgezocht werd en zich had moeten verschuilen, of zoals men het uitdrukte, hij was « ergens te velde ».

(74) Kodenaam van twee « brievenbussen » in Montpellier.

(75) D.w.z. *Zéro*.

Ik heb de steun kunnen verkrijgen van de Heer LAGRANGE⁽⁷⁶⁾ die een betrekking heeft bij het Amerikaanse Konsulaat te Lyon (...).

Het naar hier overbrengen zal gebeuren met bijzondere koeriers van de organisatie POL »⁽⁷⁷⁾.

Dit lange verslag (7 p.), opgesteld te Montpellier aan de hand van een getuigenis, spreekt nog niet van *Luc*⁽⁷⁸⁾. Toch is het interessant, daar het duidelijk het wantrouwen aantoont t.o.v. *Benoît* en het tevens de eerste fundamenteen plaatst van de *Dewinde*-lijn, die later met een kwasi perfecte regelmaat zal werken : Brussel - Roubaix - Parijs - Demarkatielijn - Lyon. *Dewinde* kan zich echter niet tevreden stellen met dit soort tweedehandsgegevens. Hij moet zich ter plaatse begeben, hij moet naar België gaan.

Hij verblijft in Brussel, tussen 30 juli en 4 augustus, en nog eens tussen 25 augustus en 8 september. In die periode heeft hij de eerste rechtstreekse contacten met *Luc* (*C'est pour me mettre en rapport avec eux que j'ai fait (en partie) mon second voyage en Belgique*).

14-9-1941⁽⁷⁹⁾.

« Kapitein *Dewinde* aan de Administratie van de Staatsveiligheid te Londen.

(...)

Inlichtingsdienst

Ik heb in België de hulp kunnen verkrijgen van twee organisaties die zich meer in het bijzonder bezighouden met het « opzoeken van inlichtingen ». De eerste JEF⁽⁸⁰⁾ heeft een gans net uitgebouwd voor de verschillende takken : militaire, economische, industriële, politieke, binnenlandse, enz. Voor elke branche verkreeg hij de hulp van eersterangspersonen. Het net werkt met aan het hoofd een dubbel. De berichten verlaten Brussel elke zaterdag en bereiken de wisselpost hier, via een zekere weg (Paul), op donderdagavond. Daar het vertrek van hieruit (gewoonlijk) de donderdagmorgen gebeurt, heb ik gevraagd het onmogelijke te doen om het traject met één dag te verkorten, wat een winst van één week voor het gehele traject zou opleveren.

De tweede organisatie LUX houdt zich vooral bezig met militaire inlichtingen en beschikt, buiten talrijke militairen van alle graden, ook over ambtenaren van alle ministeriële departementen, van provinciebesturen en gemeentebesturen. Zij zal tevens inlichtingen verschaffen over pro-Duitse organisaties en verraders.

Totdusver gingen zijn berichten naar Doyen, waar die, zoals ik reeds hoger meedeelde, aan het Franse *Deuxième Bureau* werden doorgegeven. Lux was ten andere niet helemaal gerust in de bestemming gegeven aan de door hem doorgespeelde inlichtingen. Om met hen in contact te komen heb ik (ten dele) mijn tweede reis naar België ondernomen.

Zoals zoveel anderen waren ze gelukkig iemand « van ginds » te zien aankomen die hen duidelijke richtlijnen kon geven. Ze beloofden me alle berichten van de laatste twee maanden opnieuw door te sturen.

(76) Zie noot 66.

(77) Groep van Roubaix.

(78) Alleen van *Cim.*, dus *Zéro*. Alle organisaties hebben raakpunten door *Cim.*, afkorting van *Cimetière*, de letterlijke vertaling van de familienaam van de stichter van *Zéro*, Fernand « Kerkhofs ».

(79) Door de Staatsveiligheid te Londen opgenomen op 29-10.

(80) *Zéro*.

Voortaan zullen hun berichten dezelfde weg volgen als die van de Dienst JEF. LUX was enigszins ontmoedigd, want ze hadden nog geen enkel resultaat gezien, verwezenlijkt op basis van hun inlichtingen. Dat is trouwens het geval voor vele Belgen, die hun inzet nutteloos achten, want ze zien geen enkel gevolg aan hun zendingen gegeven worden (81).

(...)

Het zou goed zijn moest u bij ontvangst van deze brief telegraferen aan JEF (hetzij via de I.S. hetzij via Cleveland (82)) om hem te feliciteren. Zeg hem tevens LUX van onzentwege geluk te wensen en vraag beiden verder te werken met de DEWINDE-lijn.

Te noteren dat JEF alleen via mijn dienst wil werken en dat hij zou weigeren verder met ons te werken (hij zou bij de I.S. gaan) zo andere boden erin zouden slagen te vernielen wat ik opgebouwd heb ».

(...)

De situatie is dus duidelijk : de spionageberichten van *Luc* zullen voortaan dezelfde weg volgen als deze van *Zéro*, die « Dewinde-lijn », waarvan sprake in dit verslag (Brussel - Roubaix - Parijs - Lyon) (83). Het contact tussen beide netten gebeurt via de tussenpersoon Luitenant Cuvelier (84), vriend van *Dewinde*, die, als lid van *Luc*, volgens de eerste leider van *Zéro*, « aangeduid is als vast verbindingsagent ». Dankzij hem zullen de verbindingen regelmatig zijn (85) en zonder moeilijkheden verlopen, want hij is erin geslaagd de laatste bezwaren vanwege de leiders van *Luc* uit de weg te ruimen (86).

Het komt dus tot een organisatie in België, maar boven Limoux pakken zich donkere wolken samen. *Benôlt*, die zichzelf als de « patron » van de geheime diensten in België beschouwt, is verontrust door de komst van *De-*

(81) Dat is het geval voor een groot aantal netten, waarvan de agenten die geen enkel tastbaar resultaat zien voor het merendeel van de door hen gegeven inlichtingen, zich afvragen waartoe dat alles dient! Voor hen noch de knal van de ontplotting die de saboteur kan horen, noch het dankwoord bestemd voor de gastvrijheid verleend aan een opgezochte. Het spreekt vanzelf dat er vragen gesteld werden. De inlichtingen zijn noodzakelijk om de macht van de vijand te kennen, zijn slagorde, zijn bewegingen, zijn verbinding- en aanvoerlijnen, zijn industrieel potentieel... zijn moreel en de diverse steun vanwege de kollaboratie, dat alles dient ten slotte meer een strategisch dan een tactisch gezichtspunt. Alles draait om « D »-dag, om de vastlegging van zijn datum, de plaats, de voorbereiding ervan. Maar iemand uitleggen dat het zinloos is een brug of een spoorwegknooppunt, waarvan hij de plannen op levensgevaar heeft doorgegeven, te vernielen, is een ondankbare taak!

(82) D.w.z. de dienst *Clarence*, de enige die op dat ogenblik een radioverbinding heeft.

(83) Dat was reeds, gedeeltelijk, de oude lijn *Zéro*, maar verbeterd en « geofficialiseerd ».

(84) In de toekomst zal hij nog een zeer belangrijke rol spelen.

(85) We bezitten er twee bewijzen voor : een nota van *Zéro* aan *Dewinde* (12-8) : (...) *courrier partira donc tous les samedis (sauf celui-ci qui part le jeudi 14-8 à cause de l'Assomption (...))* en een bevel tot ophalen van de spionagerapporten van dezelfde *Zéro* : (...) *Faire remettre le courrier 81 (Namur) par 15(?) le vendredi matin. Prendre en passant le courrier Luc (...)*.

(86) Ten slotte nogal gewettigd : *Oui ! Ils vont prendre nos renseignements et dire que c'est eux qui les envoient...* (Onderhoud Cuvelier, 1973).

winde. De twee mannen ontmoeten elkaar voor de eerste keer op 13 september. Men kan zich voorstellen in welk klimaat. Het gevolg zal een hele reeks demarches zijn, zowel van de ene als van de andere kant, en zowel bij de Antenne Portugal als bij de Staatsveiligheid, om te pogen een oplossing te geven aan het probleem van de respectieve bevoegdheden. Wanneer *Dewinde* het « terrein » verlaat, is er officieel nog niets geregeld, maar zijn lijn is regelmatig bedrijvig zowel voor *Zéro* als voor *Luc*. Ze zal overgenomen worden door een nieuwe afgezant, *Sabot*.

Sabot, eindelijk vergezeld van een marconist, *Speed* ⁽⁸⁷⁾, wordt gedropt in Frankrijk in de nacht van 3 oktober 1941 ⁽⁸⁸⁾. Als 35-jarige universitair, reserve-officier, weigerde hij de krijgsgevangenschap, ontsnapte in juni 1940, ging in juli naar Frankrijk, was in april 1941 in Spanje en belandde op 20 juli in Groot-Brittannië. De Administrateur van de Staatsveiligheid is een van zijn vrienden. Op zijn vraag aanvaardt hij naar Frankrijk terug te keren. Londen, niet wetende wat er daar gebeurt, stelt een nogal verwarde zendingsopdracht op en vertrouwt hem taken toe, die niet zullen uitgevoerd worden ⁽⁸⁹⁾. Maar één wil is duidelijk :

1° Onze bestaande organisaties laten weten dat we wensen onze inlichtingslijnen en onze colli-ketens te scheiden.

We merken hier onmiddellijk op dat dat natuurlijk niet welgekomen was bij *Benoît*, die zich steeds met alles had beziggehouden, zowel inlichtingen als ontsnapingslijnen. Voor het overige, en dat is het belangrijkste, moet *Sabot*, goed en wel, onmiddellijk *Dewinde* opvolgen, waarvan de terugkeer voorzien is ⁽⁹⁰⁾ : *Dewinde* krijgt de 7e dit telegram :

PARTIR DES QUE VU SABOT QUI VOUS REMPLACERA ET
COORDONNERA D'APRES EXIGENCES ACTUELLES. RENTREZ
LE PLUS VITE POSSIBLE (...).

en, steeds vanuit Londen, de 9e :

ESPERONS AVEZ VU VOTRE REMPLAÇANT QUI DOIT
COORDONNER SERVICES POUR TRAVAILLER EN PARALLELE
CHEFS SE CONNAISSANT SEULS (...).

(87) *Dewinde* slaagde er nooit in radioverbindingen te leggen : hij moest een zendpost proberen te vinden in een opslagplaats in Zuid-Frankrijk : daarin slaagde hij niet. Hij beschikte ook over een adres in Brussel, zonder twijfel *Clarence*, maar hij werd er afgescheept : ...à Bruxelles à l'adresse que vous m'aviez donnée là-bas. Ils n'ont pas voulu me reconnaître malgré trois tentatives différentes (Verslag *Dewinde* aan S.V., 14 augustus 1941).

(88) Dezelfde nacht als Cassart in België. *Sabot* is de afkorting van sabotage.

(89) Bijvoorbeeld : *Mise en route d'un service de renseignement en Suisse* of *Démarches pour obtenir des passeports de Monaco*.

(90) Voorzien was een opdracht van korte duur : alleen de omstandigheden zullen hem beletten onmiddellijk terug te keren.

Daarenboven is *Sabot* nog drager van een volmacht, getekend door Gutt, minister van Landsverdediging, die zeer duidelijk is op dat punt : ...*remplace le capitaine Dewinde appelé à d'autres fonctions* (91). De eerste boodschap *Sabot-Speed* dagtekent van de 8ste :

« URGENT »

UN DU HUIT. BIEN ARRIVES MAIS A REUILLY PRES VIERZON (...) VU BENOIT. ENTENTE PARFAITE (sic) AVEC TOUS (...) BELL (92). SPEED.

Sabot ontmoette onmiddellijk iedereen, die hij in de *Midi* moest zien, daaronder natuurlijk *Dewinde* en *Benoit*. Een eerste verslag stelt hij de 15e op. Men leest er :

(...)

« Inlichtingendienst

In België zijn er verschillende organisaties, met onder meer Lux - Cim - Dame Blanche (93) - Intelligence Service. Deze organisaties gaven hun berichten door via Doyen. Toen *Dewinde* naar België kwam, werd hij in contact met Lux en Cim gebracht. Die hebben dan langs *Dewinde* hun berichten doorgegeven, om Doyen te mijden, die een deel van de inlichtingen aan het Franse *Deuxième Bureau* doorgeeft (*Benoit* vertelde me dat hij alleen militaire inlichtingen aan de Fransen doorgaf). Vandaar concurrentie en ruzie tussen *Benoit* en *Dewinde*. Ik ben van oordeel dat beiden zeer goed werk geleverd hebben, zonder rekening te houden met hun werk en hun inspanningen, maar ze hebben beiden hetzelfde gebrek, voornamelijk Doyen (94) : het zijn « egocentristen ». Zo het in uw mogelijkheden ligt, meen ik dat beiden recht hebben hetzij op een promotie, hetzij op een onderscheiding. Daar *Dewinde* vertrok heb ik *Benoit* als grote baas aangesteld : hij was daar zeer door gevleid en ik meen dat zijn activiteit zal verdubbelen. U hebt dus *Sabot* in reserve : dat ontmoedigt hem niet, want hij wijdt zich enkel aan het algemeen belang ».

(...)

Sabot, als goede psycholoog, heeft de situatie juist beoordeeld, maar trekt er slecht de mogelijke besluiten uit. Inderdaad, wanneer *Dewinde* vertrekt na zijn opdracht uitgevoerd te hebben, verdwijnt inderdaad een reden tot wrijving. Maar *Benoit* wordt terug, alleszins in schijn, de grote baas, en tevreden over zijn versterkt gezag, gaat hij dat gebruiken en misbruiken, na zijn vreugde in Lissabon bekendgemaakt te hebben, dat steeds aan zijn zijde gestaan heeft (95) :

(91) Vóór alles moet verslag uitgebracht worden : vervolgens zal hij een nieuwe opdracht uitvoeren (zie noot 62).

(92) *Security Check* : *Speed* moet dat woord in zijn gekodeerde berichten inlassen om aan te tonen dat hij « vrij » is, d.w.z. niet onder dwang handelt.

(93) *Luc*, *Zéro* en *Clarence*.

(94) Dit « voornamelijk Doyen » kwam niet onmiddellijk in de tekst van *Sabot* voor. Hij voegde het er later aan toe, zoals blijkt na lezing van het manuskript.

(95) Lissabon ging zelfs zover hem *des missions qui dépassaient complètement le cadre des pouvoirs de Lisbonne* toe te vertrouwen (Nota van Nicodème, *L'Année 1941*, 2-4-1942).

(...)
 « 5. SABOT : Wil al mijn voorgaande briefwisseling (...) als niet-bestaande beschouwen wat betreft de materiële en morele afzondering. Ik ontvang zojuist het bezoek van Sabot. Volledige overeenstemming. Zijn uiterst tevreden » (96).

Gesterkt door deze steun zal *Benolt*, voor de eerste keer, naar België gaan, gebruikmakend van een zekere dubbelzinnigheid in zijn opzicht in de zending *Sabot* (97). Het staat buiten twijfel dat men hem, of liever vooral zijn betrekkingen met de Fransen, wantrouwt. Men moet hem dus op een zijspoor zetten (98), zonder hem te bruuskeren en hem ter plaatse houden, want hij zou een uitstekende dekking moeten kunnen worden voor de lijnen, die *Dewinde* heeft opgericht. In dat verband zal men het volgende naar Londen schrijven :

(...)
 « (...) waren wij erin geslaagd de leiders van deze dienst een geest van discipline bij te brengen, dan zou deze dienst voor al onze organisaties, die actief zijn in Frankrijk, een prachtige camouflage geweest zijn. Hij zou een zeker aantal weinig belangrijke inlichtingen hebben gegeven die de aandacht van de Franse autoriteiten voor de andere bestaande diensten zou hebben afgeleid. Dit programma uitvoeren is onmogelijk gebleken door de houding aangenomen door Kommandant Doyen tegenover de afgevaardigde, die nochtans volledige volmacht van de Minister van Landsverdediging had » (99).

Dat was natuurlijk buiten het dominerend karakter van *Benolt* gerekend, de voorloper, die op de gelegenheid deze reis te ondernemen springt, reis die hij sinds lang wilde ondernemen, zoals blijkt uit deze nota aan Lissabon op 14 september :

(...)
 « 7. REIS NAAR BELGIË. Ik reken erop zelf naar België te gaan voor één maand, vanaf begin oktober, daar een hergroepering van de Inlichtingsdiensten nodig wordt ».

Op 6 oktober, de dag zelf van zijn eerste onderhoud met *Sabot*, deelt hij deze laatste zijn nakend vertrek mee (100). Tijdens dit onderhoud « werd de afgezant van de Staatsveiligheid voor een voldongen feit gesteld » (101). *Sabot* is een « heilige » (102), die nergens kuiperij bemerkt en een geboren ver-

(96) Antwoord van Lissabon : (...) *Suis heureux constater mes craintes concernant Sabot s'être avérées mal fondées* (24-10-1941).

(97) Men mag vooral niet uit het oog verliezen dat, wanneer *Sabot* op 3 oktober vertrekt, de Staatsveiligheid het verslag van *Dewinde* van 14 september (zie p. 52) nog niet ontvangen heeft en dus niet goed op de hoogte is van wat er op het terrein gebeurt.

(98) Zie *supra*, p. 48 en 50.

(99) Nota betreffende *L'Année 1941* (van 2-4-1942) met aanduiding M/Du.

(100) Geen rekening houdende met het bericht van Lissabon — of misschien kende hij het niet — dat, in een telegram voor Londen van 3 oktober bevestigt het hem verboden te hebben : *Ai appris par lettre du 27 que Benolt voulait se rendre Belgique cinq octobre Ai cru bien faire lui interdire par télégramme et proposer envoyer adjoint.*

(101) Dat zijn de termen gebruikt door de administratie in een brief aan de eerste-minister op 8 mei 1942.

(102) De uitdrukking is van Henri BERNARD, *op. cit.*, p. 70.

zoener, wat we zullen zien tijdens de moeilijkheden die zich in 1942 in de schoot van *Luc* voordoen. Niet alleen verzet hij zich niet tegen deze misplaatste reis van *Benoît*, maar hij belooft hem daarenboven de machtsdelegatie, die hij gekregen heeft van de Minister van Landsverdediging ⁽¹⁰³⁾.

Benoît zal dus « de diepe verwarring in alle diensten waargenomen door de komst van (*Dewinde*) » kunnen wegwerken. Men begrijpt de verrassing van deze laatste bij het bericht van dit vertrek, want voor hem zijn het zijn diensten, die van *Dewinde*, die *Benoît* gaat kontrakteren. Hij vraagt *Sabot* dus « een kopie van zijn zendingsbevel » en een brief, waardoor hij, *Sabot*, en hij alleen, belast wordt « in België de toenadering tot stand te brengen, in zijn voordeel, van de diensten *Zéro* en *Luc* » ⁽¹⁰⁴⁾. *Benoît* is in Brussel op 10 oktober ⁽¹⁰⁵⁾, *Dewinde* de 19e.

Door de vertraging in de verbindingen, weet men in Londen niets af van dat geharrewar. De Staatsveiligheid verneemt vooreerst, via Lissabon op 24 oktober, het tweede vertrek, dat van *Dewinde*, dat alhoewel niet voorzien op de vooravond van zijn terugkeer naar Engeland, toch kan verklaard worden.

« SABOT (...) ZEGT NOG GEEN REGELMATIG RADIOKON-
TAKT MET U STOP DEWINDE KEERT NAAR TEATER ⁽¹⁰⁶⁾ TE-
RUG. ZAL HIER WEERKOMEN BINNEN ACHT DAGEN ».

De 27e wordt dit nieuws bevestigd door *Sabot*, die eindelijk het contact gevonden heeft ⁽¹⁰⁷⁾ :

(...)

DEWINDE PARTI BELGIQUE REMET SES SERVICES A MON
PROFIT.

(...)

Bevestiging uit Londen komt op de 31ste :

(...)

TRES BIEN POUR REPRISE SERVICE DEWINDE MAIS
MAINTENIR NETTEMENT SEPARÉ DE BENOIT.

Sabot moet zich de haren uit het hoofd trekken : *maintenir nettement séparé* twee agenten, die zopas vertrokken zijn naar een bezet land, waarmee hij geen enkele rechtstreekse verbinding heeft ! Maar het is vooral de Staatsveiligheid, die met verstomming geslagen is, wanneer, via het kanaal van de radio van een *Aktie-agent* gezonden door *SOE* en *Landsverdediging* ⁽¹⁰⁸⁾, dus

(103) Zie *supra*, p. 55. Hij krijgt die machtsdelegatie in Brussel op 25 oktober. Een nota van *Dewinde* aan de administratie (s.d.) zegt dat die delegatie, in de geest van *Sabot*, slechts moest dienen om geld te bekomen.

(104) Verslag van *Dewinde*, s.d. (begin 1942).

(105) Hij zal pas op 18 november in Frankrijk terug zijn.

(106) België.

(107) Verslag *Sabot*, nr. 2, 24-10 : *Speed est toujours à Limoux. Il a tout essayé pour obtenir le contact avec vous mais en vain. Aujourd'hui jeudi 23/10 et samedi 25/10 il essaiera d'un refuge situé à Carcassonne. S'il n'a pas de contact il viendra ici à Montpellier lundi prochain...*

(108) Zie *infra*, p. 60.

normaal zonder verbinding met de Inlichtingsdiensten, uit België het volgend telegram d.d. 3 november aankomt :

« VOOR MAJOR (109) BENOIT IS HIER TOT DE TIENDE VRAAGT MACHTSOVERDRACHT EN BELANGRIJKE FONDSEN ».
(...)

Er heerst een complete verwarring, en Londen kan, in een eerste reactie, de dag nadien slechts antwoorden :

« VERSTAAN NIET BENOIT BELGIE... ».

Men gaat in Londen en in de *Midi* druk aan de weer. Want er moet ten slotte toch een oplossing gevonden worden voor het probleem *Benoit - Dewinde* en *Sabot* ! De omstandigheden zullen een hand toesteken (110) !

In bezet België, in de schaduw, ver van de bureaus, heerst er ook verwarring. De echo ervan belandt in Londen langs de prestigevolle Dienst *Clarence* zelf (111) : Telegram ontvangen van marconist *Student* op 13 november :

(...)

« AANDUIDEN AAN WIE TE GEHOORZAMEN IN KONFLIKT DOYEN LIMOUX EN (...) SABOT. VOLGENS RICHTLIJNEN DEWINDE WERKEN MEE MET DOYEN. VERTROUWELIJKE MEDEDELINGEN RESERVEREND VOOR SABOT » (112).

...VERTROUWELIJKE MEDEDELINGEN RESERVEREND VOOR SABOT : dat is tevens, in afwachting van duidelijker richtlijnen, de houding door *Luc* aangenomen, als men *Dewinde* mag geloven :

(...)

« Tijdens mijn laatste reis, in oktober, heb ik Lux ontredderd gevonden als gevolg van de verwarring veroorzaakt door Doyen. Lux wist niet meer wie de echte afgezant van Londen was, daar Doyen zich voorstelde met het zendingsbevel van Sabot en een delegatie van hem. Na verschillende ontmoetingen zijn we overeengekomen, om de situatie niet te vergiftigen en in afwachting van duidelijke richtlijnen uit Londen, dat Lux zijn inlichtingen verder zou doorgeven aan Doyen, behalve wanneer hij van oordeel is dat ze in geen geval in handen van het Franse *Deuxième Bureau* mochten vallen ».

Deze zin beëindigt het derde (113) en laatste verslag van *Dewinde*, een zeer belangrijk document, daar het, en dat is ook de titel ervan, een overzicht

(109) Major Page, Brits verantwoordelijke voor Inlichtingen in België.

(110) Zie *infra*, p. 90 e.v.

(111) De Staatsveiligheid wist op dat ogenblik kwasi niets van die dienst. We herinneren er hier aan dat hij opgericht werd door de Britten en dat de bijna uitsluitend militaire uitlichtingen, die hij verwierf, voor hen bestemd waren.

(112) *Student* zal antwoord krijgen op 1 december : DEWINDE REPETE DEWINDE EMISSAIRE SPECIAL GOUVERNEMENT BELGE ET NOUS STOP HOMME DE TOUTE CONFIANCE.

(113) Zie *supra*, p. 51-52.

geeft van *les services de renseignements existants en Belgique au 26 octobre 1941*, de dag waarop bij waarschijnlijk naar Frankrijk terugkeert. Voor *Luc*, afgezien van de voorlopige oplossing voor de verbindingsproblemen, moeten we vooral de, in dit geval zeer gunstige, beoordeling onthouden, vervat in dat verslag :

« LUX

Aan het hoofd advocaat K, L bediende bij het Ministerie van Justitie en Kommandant Be ⁽¹¹⁴⁾.

Lux is er erin geslaagd zijn inlichtingsdiensten die vooral militair gericht zijn, opmerkelijk uit te breiden. Bij gelegenheid geven zij ook inlichtingen van andere aard door.

Lux heeft blijkbaar zeer vergaande vertakkingen over geheel België, vooral bij beroeps- of reservemilitairen. Voor elk vliegveld in België is er minstens één toegewijd agent.

(...)

Daarenboven, dankzij de toewijding van advocaat K, is Lux in verbinding met bepaalde Duitse middens, die ook als dekmantel dienen. Advocaat K heeft inderdaad niet gearzeld kontrakten af te sluiten met de Duitse filmaatschappij Tobiss (sic) wat hem verplaatsingen in Duitsland toelaat en hem tevens het verwijt van kollaborateur opleverde ⁽¹¹⁵⁾.

Lux schijnt het bestè te zijn qua militaire inlichtingen in België. Hun dienst moet maximaal gebruikt worden, alhoewel voorzichtigheid moet aangeraden worden, want K en L schijnen wat praatzuchtig te zijn en soms te overmoedig.

Nota. Deze beide diensten Zéro en Lux vragen richtlijnen en verduidelijkingen over de inlichtingen, die ze zouden moeten verschaffen en die hier het meest nuttig zouden zijn. Het zou nodig zijn hen goedkeuring en gelukwensen toe te sturen.

Ze klagen er eveneens over dat hun inlichtingen, vooral dan de militaire, niet benut schijnen te worden. Zo heeft Lux me letterlijk verklaard : « Maak het hen in Londen duidelijk dat, zo men geen beter gebruik maakt van onze inlichtingen, binnen drie maand niemand meer voor die taak te vinden zal zijn ».

(...)

Dit dokument is een uiterst kostbaar portret van de dienst. Nochtans verbergt het ons iets, of preciezer gesteld, *Luc* sprak met *Dewinde* niet over het probleem van het ogenblik. En dat probleem is de gearachuteerde agent *Métrat*, dezelfde die aan Londen de reis van *Benolt* meedeelde ⁽¹¹⁶⁾. Wie is nu *Métrat* ?

Ze bevinden zich op minder dan

(114) De volgorde : Cauvin (= K), Leclercq, Bernard kan enigszins verwondering wekken. Ze schijnt me nochtans logisch, gezien de « burger » die kapitein *Dewinde* was. Een militair had zonder twijfel : Be., L., K op een rij gezet en een historicus, op de hoogte van de kronologie van de feiten : L., K., Be !

(115) Dat gebeurt ten andere met de goedkeuring van *Benolt*. Het is wel interessant hier te vermelden dat hij daarvoor in de klandestiene pers zal aangeklaagd worden : CAUVIN André, né à Ixelles, 12-2-1907, épouse Demanet, Claire, Avocat, rue de la Concorde 54, à Ixelles, rexiste, il a été vu souvent en compagnie d'Allemands (La Légion Noire, 17 juli 1942).

(116) Zie *supra*, p. 58.

ZENDING METRAT (kodenaam *Hireling*)

Métrat is in werkelijkheid kapitein SBH Jean Cassart. Sinds het begin van 1941 gebruikt hij voor zijn valse persoonsbewijzen de documenten van een in 1940 vermiste Franse kapitein. Cassart is één van hen, die de krijgsgevangenschap niet wilden ondergaan. In september 1940 trekt hij naar Zwitserland en daarna naar het niet-bezette Frankrijk. Na tal van wedervaren onderneemt hij, tussen oktober 1940 en maart 1941, voor rekening van het Franse *Deuxième Bureau* drie reizen naar België. In april is hij in Noord-Afrika en op 31 mei in Londen. Na de traditionele ondervraging door de *Patriotic School* ⁽¹¹⁷⁾, brengen de Britten hem in verbinding met de Staatsveiligheid. Hij ontmoet tevens enkele leden van de Belgische regering, o.a. Pierlot en Gutt.

Zijn zendingsbevel werd niet opgesteld door de Staatsveiligheid, maar wel door het S.O.E. ⁽¹¹⁸⁾ en de Tweede Sektie van het Ministerie van Landverdeding. De Staatsveiligheid heeft in feite Cassart slechts een informatieopdracht toevertrouwd. Ze zal ten andere op dat ogenblik slechts weinig afweten van het verloop ervan, want *pour toutes les missions antérieures à novembre 1942* hebben de autoriteiten van de S.O.E. zich *abstenues de nous tenir au courant* ⁽¹¹⁹⁾.

Alhoewel we ditmaal de tekst van het zendingsbevel niet kennen, kennen we toch de inhoud ervan: naast een zending door de regering, heeft Cassart ook opdracht gekregen bepaalde Belgische personaliteiten te ontmoeten, de « militaire » sabotage op gang te brengen ⁽¹²⁰⁾ en vooral contact te nemen met de verschillende anti-Duitse organisaties. Men weet dat die bestaan, men ziet wel « de sentimentele kant van hun verzet (...) maar men weet niet wie, men hoort vage dingen, met weet niet goed wat... » ⁽¹²¹⁾. Welke zijn de middelen, welke zijn de noden?

In Londen vermeldt men de namen van veel militairen. Cassart kent ze bijna allemaal ⁽¹²²⁾. Hij is de geschikte man voor deze kontaktnamen, gezien

(117) Plaats waar de Britse contraspionage allen ondervraagt die uit de bezette landen komen: men verwerft er inlichtingen en kan tevens nagaan of het niet om gecamoufleerde vijandelijke agenten gaat.

(118) *Special Operations Executive*, Sektie Aktie.

(119) Brief van de Administrateur aan de Hoge Kommissaris voor de Staatsveiligheid, 7 juli 1944. De verhoudingen met de *Intelligence Service* zijn veel vertrouwensvoller. Een bewijs daarvoor vinden we in een brief van Page aan de Administrateur, van 24 februari 1942, waarin Page de Administrateur op de hoogte brengt van alles wat ondernomen werd sinds 1940. De brief zelf bestaat niet meer, maar talrijke uitreksels ervan bevinden zich in diverse persoonlijke dossiers.

(120) *Sensu Stricto*, d.w.z. niet-industrieel. Sabotage van de produktie wordt slechts veel later onder ogen genomen met de zending *Dingo*, gedropt in de Borinage op 19 november 1942.

(121) Interview Cassart, maart 1977.

(122) *Alors*, zo vertelde me Cassart (tijdens het onderhoud van maart 1977), *ce n'est pas la peine évidemment d'envoyer à Henri Bernard un émissaire louche (...) alors que je l'appelle Henri*.

het voordeel van zijn « Franse » ervaring in de klandestiniteit en zijn onversaagd karakter. Zijn opdracht is inderdaad nauw verwant met een propaganda-operatie, tenminste zoals hij die ziet en realiseert : hij zal meer dan 300 personen ontmoeten in bezet gebied. Hij geeft wat materiaal ⁽¹²³⁾, enkele richtlijnen, geld ⁽¹²⁴⁾ maar vooral hoop, de zekerheid niet verlaten te zijn door die van « de overkant ». « Het morele goed dat ik aldus heb kunnen doen [we zijn in 1941] is zeer groot, alleen al maar door mijn entoesiasme, mijn vertrouwen te vertonen, die aanstekelijk werkten » ⁽¹²⁵⁾. Het is even nuttig als gevaarlijk en hij zal kunnen schrijven : « Nu gezien was deze zending een zelfmoord, zonder beperking groepen opzoeken, gaf de zekerheid vroeg of laat een groep te vinden, die reeds ondermijnd was door verraad ⁽¹²⁶⁾. Ik ontmoette een twaalftal zeer verschillende groepen, hun wanorde was slechts de uitdrukking van de wanorde die in hun gedachten heerste ».

Cassart heeft maar een korte scholing gekregen — men is nog niet toe aan de lange kursussen en de talrijke praktische oefeningen. Hij zal zelfs geen oefensprong ondernemen. Hij kent morse en zal de radioschool slechts bezoeken om zijn metgezel te kiezen. Hij oefent zich in het in kode brengen en leert de schuilnamen van hen die hij moet ontmoeten uit het hoofd : voor het overige zal hij zijn plan trekken.

Voor Cassart en zijn radiotelegrafist Henri Verhaegen vangt het avontuur slecht aan, met een eerste vlucht zonder succes boven de Ardennen : 7 « reis »-uren ! De weersomstandigheden zijn de volgende dag nog slechter en... men vervangt de duiven die Cassart moet meenemen. Zij zijn vermoeid ! Ten slotte heeft de dropping van de twee mannen plaats in de nacht van vrijdag 3 oktober.

« ...na een korte tocht over Frankrijk vliegen we over Luik, vervolgens over Verviers, op minder dan 300 meter hoogte, zwenking over de Gileppe en dropping van het materiaal in de buurt van Jalhay. Na zes uur vliegen, omstreeks één uur in de morgen, worden wij in een weide gearachuteerd... » ⁽¹²⁷⁾.

Ze bevinden zich op minder dan 200 meter van het dorp Chevron, voorziene aankomstplaats. Het materiaal wordt opgehaald. Zij kunnen starten. De « organizator » is 34 jaar oud, de « pianist » 20.

(123) Alleen aan Luc.

(124) In principe 20.000 fr. aan elke gekontakteerde groep, meer aan de belangrijkste groepen.

(125) *La mission de 1941 en Belgique*, s.d.

(126) We zullen zien dat dat niet precies het geval was, maar Cassart is daarvan niet op de hoogte als hij dit verslag schrijft, s.d. (1944).

(127) Verslag Cassart, s.d. (1944).

Het ligt hier niet in mijn bedoeling de geschiedenis van de zending — van het epos — Cassart te schrijven, wel me te houden aan wat belang heeft voor de dienst *Luc*.

Het toeval wil dat zijn schoonbroer, zijn eerste contact, daar nu juist deel van uitmaakt, alsook een van zijn vrienden die hij dezelfde dag ontmoet. Deze laatste deelt hem onmiddellijk het bestaan mee te Luik van een ganse groep « Luc », waarvan de leider onmiddellijk Henri Bernard verwittigt. Deze laatste vertelt zijn eerste ontmoeting met diegene die aan de Krijgsschool zijn « zo graaggeziene » leerling was ⁽¹²⁸⁾ :

(...)

« Ik vertrok dadelijk naar Luik en om 4 uur in de morgen (...) belde ik aan bij B. Hij zegt me dat hij in de vooravond Cassart heeft ontmoet, zijn kameraad van de Militaire School, die opnieuw naar Brussel was vertrokken. Hij kende het adres van Cassart niet, maar wist dat hij zich vandaag in de loop van de namiddag in een huis aan de Kongresstraat moest begeven. Ik vertrok terug naar Brussel en na de ganse namiddag gewacht te hebben, had ik het genoeg Cassart omstreeks 7 u. in de avond te ontmoeten. Cassart was gelukkig me te zien, vooral toen ik hem gezegd had welke voordelen hij kon halen uit de ploegen van Luc » ⁽¹²⁹⁾.

Reeds bij de aanvang van zijn zending wordt Cassart gekonfronteerd met een zeer zorgwekkend en moeilijk op te lossen « geval », dat van agent « J » ⁽¹³⁰⁾. « J » is in een lelijke val getrapt en Cassart wil hem eruit halen, vooral omdat « J » een zeer oude vriend is.

Na de kapitulatie ⁽¹³¹⁾, was Lt.-Vlieger « J » naar Frankrijk getrokken, dan naar Noord-Afrika en ten slotte naar Frankrijk teruggekeerd, waar hij toegewezen werd aan het Depot van Montpellier. Daar wordt hij door het Franse *Deuxième Bureau* gerekruteerd, waarvoor Cassart eveneens werkt wanneer beide mannen elkaar weervinden op 1 januari 1941. Volgens « J » ondernemen ze dan samen klandestien een reis naar Brussel, waarna Cassart, op het punt naar Engeland te vertrekken, « J » op de hoogte brengt van zijn bezigheden en hem als zijn opvolger doet aanvaarden ⁽¹³²⁾. Cassart ziet « J » een laatste maal op het einde van maart, vooraleer hij te Marseille inscheept.

Tussen maart en oktober zet « J » zijn werk voor het Franse *Deuxième Bureau* verder. Tijdens een reis in België ontmoet hij een andere Belgische piloot « Meunier ». « J » weet echter niet dat « Meunier » een agent van de *Abwehr* geworden is. Hij werkt onder leiding van de Luxemburger André Folmer, alias « Pat », sinds 1939 agent van de vijand en die trouwens reeds

(128) Brief van H. Bernard aan Van de Vloet, 7 februari (1944).

(129) Het eindverslag van Cassart vermeldt een honderdtal geïdentificeerde kontaktpersonen : een derde van die agenten maakt deel uit van *Luc*.

(130) Waarschijnlijk handelt zijn eerste telegram (met een postduif) van 14 oktober over dat probleem : *Bon voyage et bonne arrivée (...) Bon moral malgré gros ennui (...)*.

(131) Hij bracht verslag uit over zijn activiteiten, die, wat die periode betreft, geloofwaardig waren in de ogen van de *Patriotic School*, 29 november 1943.

(132) Dat voorval werd door Cassart bevestigd in een *curriculum vitae* opgesteld in Groot-Brittannië (juni 1941).

vóór 10 mei verdacht was ⁽¹³³⁾. Majoor Reile, hoofd van de contraspionage in Frankrijk, geeft van hem de volgende beschrijving :

« Hij was een Luxemburgs staatsburger van Duitse afkomst. Gedurende meerdere jaren had hij in Kongo gewerkt, in het Belgisch leger, waarna hij zijn weg had gemaakt als handelaar (...). Hij was eveneens tamelijk gekultiveerd, sprak Frans zoals Duits en drukte zich zonder moeilijkheden in het Engels uit » ⁽¹³⁴⁾.

Folmer heeft « Meunier » op een eenvoudige manier aangeworven. Alles begint in oktober 1940 met een huiszoeking in zijn woning door de G.F.P. ⁽¹³⁵⁾ waarbij kaarten gevonden worden met de lokalizatie van de Engelse vliegvelden. Eerder banaal feit voor een piloot, maar het wettigt een aanhouding, men zou misschien kunnen zeggen « een in konditie brengen » van 17 dagen in de gevangenis van Sint-Gillis. Vervolgens vrijlating en, veertien dagen later, bezoek van een « inspekteur van de Duitse politie », die zeer goed op de hoogte is van de aktiviteit van « Meunier » voor de Internationale Brigades in Spanje. De politieman is Folmer ; « Meunier » is « ingelijfd ».

« Folmer gaf me geen enkele verduidelijking over de aard van de te bewijzen diensten. Hij trok wel mijn aandacht op het feit dat men in de dienst komt, maar er niet uitgaat (...) » ⁽¹³⁶⁾.

« J » en « Meunier », beiden piloten, kennen elkaar goed : het zal dan voor de tweede niet moeilijk zijn binnen te dringen in de diensten van de eerste en aldus een bepaald aantal namen te kennen. Het blijkt dat « J » zeer actief is en zeer veel over wat er op touw gezet wordt in België en in Frankrijk. Hij kent zeer goed *Benolt* ⁽¹³⁷⁾ en zij die met hem werken. Ideaal voor de *Abwehr* zou de aanwerving op zijn beurt van « J » zijn. « Meunier », daarna Folmer zelf, die zich voor Gaullist laat doorgaan, zetten zich aan die taak. Er komen meer kontakten, men spreekt over inlichtingen, men ruilt klandestiene dokumenten en valse papieren, men spreekt over radio — « J » geeft ten slotte aan Folmer twee zendposten die, niet sterk genoeg, ongeschikt zijn voor de verbinding Brussel-Montpellier ; kortom, « J » wordt meer en meer gekompromitteerd. Alleen de laatste stoot moet nog toegebracht worden.

In het zuiden van Frankrijk beginnen onrustwekkende geruchten de ronde te doen over Folmer, die men slechts kent onder de valse identiteit van Richir. « J » spreekt erover met « Meunier ». Het gaat hier uiteraard alleen maar over een misverstand ! Om dit weg te werken, wordt een afspraak ge-

(133) Zoals blijkt uit dit fragment van een brief van de Administratie aan de Engelse autoriteiten (13 december 1941 : ...an agent of the German services of the name of FOLMER, whom I have known very well for having dealt with him before the 10th of May 1940. I was unluckily unable to have him arrested at that time (...).

(134) Oscar REILE, *op. cit.*, p. 88.

(135) *Geheime Feldpolizei*, geheime politie in dienst van de *Abwehr* en dus van de *Wehrmacht*. Niet te verwarren met de *SIPO-SD (Gestapo)* die afhangt van de SS.

(136) Ondervraging « Meunier », 3 juli 1945.

(137) Zij worden trouwens over dezelfde kam geschoren door *Dewinde* : *Il faut (...) donné des ordres à (...) pour qu'il évite Doyen, celui-ci utilisant toujours « J » (100 % mauvais) et étant tous deux en liaison constante avec le Deuxième Bureau français. (14-8-1941).*

maakt : Parijs, 4 oktober, 14 u. bij « Fouquet's ». Daar slagen de twee spitsbroeders erin hem te overtuigen van het belang dat hij zou hebben een belangrijk personage, volgens hen gemandateerd door de *Intelligence Service*, te ontmoeten. « J », een « heethoofd »⁽¹³⁸⁾, aanvaardt⁽¹³⁹⁾ :

« Hij (Folmer) gaf me een nieuw rendez-vous om 16 u. op dezelfde plaats. Hij is teruggekomen en we zijn naar de Etoile gegaan, rue Arsène Houssaye. In het gebouw gekomen heeft hij (Folmer) me een duw gegeven. Hij verontschuldigde zich. In de lift heeft hij zich achter mij gezet. Op de vierde verdieping, geloof ik, gekomen, ging hij naar een deur toe en belde aan. Een meid kwam opendoen. Daarop heeft Folmer me een kleine hal doen doorgaan en me doen binnengaan in een plaats, waar zich een Duitse majoor in uniform bevond, Majoor Reile »⁽¹⁴⁰⁾.

De samenvatting van de ondervraging van de « gevangene » Reile, hoofd van de contraspionage bij de *Abwehrleitstelle* in Parijs, opgesteld in 1946, verduidelijkt nog :

« Op het einde van 1941 trachtte Folmer binnen te dringen in een groep Belgische agenten. Hij suggereerde de gevangene (Reile zelf) dat de leider van de groep een gewezen Luitenant van het Belgisch vliegwezen zou kunnen zijn, (« J ») genaamd, die zou kunnen « omgedraaid » worden. Een ontmoeting werd geregeld tussen (« J ») en de gevangene, die voor die gelegenheid zijn uniform droeg. Hij stelde aan (« J ») voor mee te delen wat hij wist over agenten die tegen Duitsland werkten en nodigde hem uit het onmiddellijk op papier te zetten. Indien hij zich onderwierp, zou hij onmiddellijk vrijgelaten worden ».

En dat doet, naar eigen bekentenis, « J » gedurende de vier dagen die hij onder toezicht van de *Ast* doorbrengt. Dat is zeer erg, want « J » kent het merendeel van de personen in wie wij belang stellen, waaronder twee leiders van *Luc*, Georges Leclercq en Henri Bernard⁽¹⁴¹⁾.

« J » gaat inderdaad hun namen citeren. Maar, zo zegt hij, het gaat niet om revelaties, maar om bevestigingen, daar « Meunier » reeds op de hoogte was, evenals Reile trouwens, wat zeer goed mogelijk is, zelfs waarschijnlijk. In dat geval kan men niet meer van « verraad » spreken, zoals sommigen dat deden⁽¹⁴²⁾. Wij moeten ons gelukkig niet uitspreken over dit aspect van

(138) Wellicht een goed portret door *Walter*, tweede leider van *Zéro* : *Moi, je l'ai vu par après dans le Midi, dévoué et brouillon, tout le monde se méfiant de lui mais ayant des entrées assez exceptionnelles* (Onderhoud W. Ugeux, 1971).

(139) Ondervraging « J », Staatsveiligheid, Londen, 9 maart 1944.

(140) Tijdens zijn ondervraging in Engeland (1943) zal « J » precizeren : *Instead he found himself in front of a German Major in uniform (...) Reile said « Bonjour Monsieur » (« J ») and continued in German.*

(141) Beiden hebben bezoek ontvangen van « J » vanaf april-mei 1941. Hij kwam voorstellen inlichtingen door te sassen naar Frankrijk en het beter te doen dan de diensten van *Benoît*, die hij hevig kritikeerde (ondervraging G. Leclercq, 2 mei 1942). Dat feit wordt bevestigd door Henri Bernard, die dezelfde dag werd ondervraagd : *J'ai transmis des renseignements à (« J ») car il nous était précieux. En effet, chaque fois qu'il venait en Belgique il prenait avec lui des candidats pour l'Angleterre qu'il conduisait jusqu'à Montpellier. Je l'ai revu ensuite au moins à 4 de ses voyages en Belgique.*

(142) In zijn voordeel, samen met zijn houding te Brussel, waarover wij verder handelen, spreekt vooral het feit dat een aantal van de agenten die hij kende niet verontrust werden. In een nota, *summarising the results of our interrogation* (juli 1944), schre-

het probleem. Wat hier belangrijk is zijn de feiten, die ten andere door « J » officieel erkend worden vanaf november 1941 (143).

« Ik moest dan de historiek van mijn activiteiten in Frankrijk en in België maken (...) ik heb geantwoord (...)

12° dat de Belgische kommandant Doyen zich bezighield met een Belgische inlichtingsdienst te Carcasone (144) zoals M (...) dat deed in Lissabon.

(...)

14° dat ik in België in betrekking was geweest met LEFEVRE, bediende bij het Ministerie van Justitie te Brussel (145), (...) MOENS, bediende bij de Banque de Bruxelles, KERKOF, directeur van dezelfde bank (146) (...) alsook met Kommandant BERNARD, van het technisch Bureau van het Gedemobilizeerde Leger te Brussel.

(...)

Mijn verklaring werd, in het Duits, in vijf of zes exemplaren getikt, omvatte 7 pagina's, die ik met mijn echte naam heb ondertekend ».

(13) In Parijs heeft « J » tevens een aanwervingsformulier ondertekend (147) alvorens uiteindelijk het appartement te kunnen verlaten, waar hij vastgehouden werd. Op 8 oktober keert hij naar Brussel terug, vergezeld door « Richir », die met hem een afspraak maakt op 10 oktober, Café Terminus, aan het Noordstation. We beschikken over geen enkele tekst van de *Abwehr* die handelt over deze fase van het avontuur, maar het schijnt zeker dat hij op dat ogenblik gevolgd werd of had moeten geschadwd worden. Een zaak moet zeker zijn bij om het even welke veronderstelling, of men ja dan nee, voor het geheel of gedeeltelijk, geloof hecht aan de versie die « J » geeft van zijn avontuur in Parijs : hij moet zich zeker niet op zijn gemak voelen.

« (Richir) zette me af in de omgeving van het Rouppe-plein. Ik heb daar een priester ontmoet, wiens naam ik vergeten ben. Deze priester maakte ook deel uit van een organisatie (...) Ik wilde hem raad vragen om de leden van het net te verwittigen. Ik ben naar huis gegaan en heb niet over mijn avontuur gesproken met mijn neef, want ik wilde hem niet vóór de anderen verwittigen, daar ik besloten was het net pas zaterdag op de hoogte te brengen, om praatjes te vermijden en het maximum aan veiligheid te waarborgen. 's Anderendaags, dus de donderdag, ben ik bij de voornoemde priester gegaan (...) Daar ik me bedacht had, heb ik

(...)

ven de Britten : *It immediately became clear that through (« Meunier ») RICHIR (Folmer) had succeeded in penetrating the greater part of (« J »'s) organisation. « J », on being confronted with this fact, seems at best to have shown very little prudence for he immediately agreed to work for the Germans as a double agent. He even sent so far as to sign a typed copy of his whole conversation with the German officer, which included his agreement to work for the enemy.*

(143) *Commissariat spécial de la Surveillance du Territoire, Montpellier, 21 september 1941.*

(144) Zonder twijfel een onvrijwillige vergissing.

(145) Hier kan slechts Leclercq bedoeld zijn. Eigenaardig genoeg maakt « J » twee jaar later dezelfde fout, alvorens zich te herpakken : *Lefèvre étant en réalité Leclercq* (Ondervraging te Londen, 9 maart 1944).

(146) De beide leiders van *Zéro*.

(147) De aanwervingsverklaring vermeldt o.a. : (4) *Je m'engage à garder le silence absolu au sujet de tout ce qui sera porté à ma connaissance d'une façon quelconque concernant le fonctionnement de mon service et de ses employés* (GRMA, T 501, R 144, fr. 992).

niet over de zaak gesproken. (...) Thuisgekomen vernam ik dat de Gestapo een huiszoeking had verricht in mijn woning... » (147bis).

De situatie van « J » wordt minder en minder benijdenswaardig ; diegenen die hem dan ontmoeten vinden dat hij er « erg teneergeslagen uitzag » (148), hij had zijn vroegere welbespraaktheid verloren en scheen radeeloos, opgejaagd (149). Gelukkig voor hem is zijn trouwe vriend Cassart in Brussel. Hij ontmoet hem op donderdag om 10 u. in het Koninklijk Bad in de buurt van de Kongreskolom : hij zal kunnen spreken. Bij die ontmoeting zijn aanwezig : « J », Cassart, Bernard en de neef van « J », Luitenant D. Deze laatste vertelt :

« Op een bepaald ogenblik heeft (« J ») Cassart terzijde genomen en ik denk dat hij op dat ogenblik moet verteld hebben wat er met hem gebeurd was in Parijs » (150).

wat Henri Bernard bevestigt :

« ...ik bevond me in het Koninklijk Bad en, terwijl ik met (D) sprak, zag ik aan de overzijde van de zwemkom (« J ») een geanimeerd gesprek voeren met Cassart » (151).

Cassart herinnert zich nog (152) het *Enfin ! Jean, je suis seul avec toi !* die hartekreet, waardoor « J » zich bevrijdt van uren van angst.

Er moet gehandeld worden. Een nieuwe afspraak wordt gemaakt voor dezelfde avond nog. De twee agenten kunnen er overeenkomen welke gedragslijn moet gevolgd worden. We zagen reeds dat « J » pas op zaterdag wilde verwittigen om het risico van praatjes te vermijden, maar ook opdat de belanghebbenden hun bureaus zouden verlaten hebben om elke mogelijkheid voor « lekken » te vermijden (153). Cassart gaat met dat punt akkoord :

« Ik keur zijn houding niet af ; op dit ogenblik moet zoveel mogelijk uit deze situatie gehaald worden en we besluiten :

1) alle mensen te alarmeren (...) zonder aan te duiden waar we het bewijs van deze belangstelling gehaald hebben : ik zal beschouwd worden als de enige die de bron van deze inlichting kent (154) (...)

2) Ik zal alle inlichtingen over deze zaak met de eerste duiven aan Londen doorgeven.

(...)

(147bis) Volgens « Richir », ondervraagd op 8 december 1950, ging het hier in werkelijkheid om een vergissing van de G.F.P. *Cette dernière s'occupant d'un nommé (J) et ayant cependant été avertie d'avoir à laisser en paix (« J ») (...) a confondu les identités et a opéré une descente au domicile de ce dernier.*

(148) Lt. D (d.w.z. de neef waarvan « J » spreekt), Londen, 9 april 1942.

(149) H. Bernard, Londen, 7 februari (1943).

(150) *Loc. cit.*

(151) *Loc. cit.*

(152) Onderhoud met Cassart, 1977. In verslagstijl, schrijft hij (1944) : *Il a beaucoup d'ennuis et est bien heureux de trouver enfin quelqu'un à qui se confier.* Geen verdere toespeling in dit eerste verslag.

(153) ...to exclude any possibility of leakage in those offices (« J »), Londen, 1943.

(154) Cassart precizeert in 1977 : *En donnant pour éviter toute question compromettante, mon information comme d'origine londonienne, ce qui était justifié et incontrôlable.*

4) Ik zal een afspraak die (« J ») 's anderendaags heeft met een agent van de Gestapo, laten schaduwen. Ik raad hem aan daarheen te gaan om tijd te winnen.

5) Onmiddellijk na deze afspraak, zal « J » verdwijnen, ik zal hem de laatste nacht onderdak verschaffen (...) (155).

Dat programma zal uitgevoerd worden in de mate dat de omstandigheden het zullen toelaten. Het is zo dat « Richir » (Folmer) niet op de vastgestelde afspraak is. Hij wordt vervangen door « Meunier », die langdurig zinspeelt op de ongelukkige huiszoeking die « J » onderging, die in werkelijkheid slechts een weerslag is van de *operatie Porto* (156). « J » zal « Richir » de volgende dag, dus zaterdag de 11e, ontmoeten en een ander contact in Parijs aannemen, in de loop van de volgende week. De deining verwekt door de recente aanhoudingen veroorzaakt door de actie *Porto* (157) geven hem een uitstekend voorwendsel om zijn huidige contactmoeilijkheden te verklaren. De verschillende belanghebbenden zijn verwittigd. Sommigen worden individueel op de hoogte gebracht, zoals « 0 » (Kerkofs) :

« Vrijdag de 11e (158), vroeg in de morgen, heeft Luitenant Cassart me doen verwittigen dat de HH. Moens, (...) Bernard en ikzelf op het punt stonden aangehouden te worden. In de ochtend is Luitenant (« J »), die in een staat van uiterste opwinding verkeerde, me dit komen bevestigen (...) ».

Het merendeel van de bedreigde agenten (159) wordt echter op de hoogte gebracht van het gevaar tijdens een bijeenkomst door Cassart belegd. Henri Bernard beschrijft die :

« Geheel mijn leven zal ik mij deze sinistere bijeenkomst herinneren, waarvan ik hier bijna woord voor woord de eerste zinnen van het gesprek weergeef :

(« J ») (tot mij) : Binnen enkele dagen zullen Leclercq, Kerkofs, Moens en uzelf aangehouden worden. Vertrek zo snel mogelijk. Wilt u 20.000 fr. voor de reis ?

Ik : De Duitsers hebben niet de gewoonte te verwittigen wanneer ze iemand gaan aanhouden... Hoe weet je dat ?

Cassart : Ik ben gebonden door een belofte van geheimhouding, meer kan ik voor 't ogenblik niet zeggen (...). Moest ik uw hiërarchische overste zijn, dan gaf ik u bevel te vertrekken... Ik ben het niet, dus kan ik u alleen maar aanraden te vertrekken ».

(155) Cassarts « definitief » verslag, Londen, 1944. In 1977 bevestigt hij wat « J » verklaard had tijdens zijn eerste ondervragingen : *Enfin je donne le conseil puisque « les » rendez-vous ultérieurs sont prévus à Bruxelles et Paris d'accepter le prochain à Paris, surtout dans le plus grand délai raisonnable et puisque la question fraise a été entamée, de se montrer intéressé.* Oude vaktruuk !

(156) Een uitgebreide operatie : *L'Abwehrstelle-Bruxelles reçut l'ordre de la Central-Abwehr à Berlin que toutes les affaires où des condamnations à mort étaient attendues pour les inculpés devaient être jugées devant les tribunaux en Allemagne ; (Sonderführer Bödiker, 1947) het is reeds een eerste stap naar de toepassing van de Nacht und Nebel-maatregelen (december 1941).*

(157) Zie J.-L. CHARLES en Ph. DASNOY, *op. cit.*, deel I.

(158) In werkelijkheid zaterdag 11 ; verslag van Kerkofs aan Londen, september 1942.

(159) Volgende agenten werden individueel verwittigd : door Cassart de onderofficier P die voor « J » werkte (verhaal in Lissabon op 7 maart 1943) en door « J » zelf, Lt. C, lid van *Luc* (verhaal te Londen, 4 februari 1944).

We zullen zien welke verschillende gevolgen zullen gegeven worden aan deze raadgeving. Wat « J » betreft, hij krijgt zoals afgesproken onderdak en neemt vervolgens de vlucht. Op de 15e is hij te Montpellier. Hij heeft wel ongelijk in het zuiden van Frankrijk te blijven, waar we hem zullen terugvinden op het einde van het jaar, aangehouden door de Franse overheden (160).

Zoals afgesproken, verwittigt Cassart van zijn kant Londen, via postduiven, die de 14e aankomen (161) :

« (...) Piloot (« Meunier ») en iemand die zich Albert laat noemen of Jean RICHIR zijn zonder enige twijfel Duitse agenten die een uitgebreide aktie willen voeren tegen paramilitairen in België en in Frankrijk (...)

Richir is zeer donker en draagt een holle zegelring (...). Hij mist een tand in elke kaak (...). Hij heeft een appartement te (...) en rijdt met een grijze Citroën (...) telefoon (...).

Ze verlaten morgen maandag de 13e Brussel bestemming Parijs. Voor de vogels moet ik op mooi weer wachten (162). Voormiddag achtste bombardement Oostende (...) zonder enig resultaat (...) In de toekomst zal ik over alle resultaten beschikken (...)

(...)
Mijn vriend Courte [« J » wordt hier bedoeld] (163) vlucht vandaag uit Brussel om familie die zeer erg bedreigd is in veiligheid te brengen. Verzoek Luitenant (164) te vragen dringend te bevelen Courte en familie dokumenten voor Portugal te bezorgen (...) zal toestand kunnen beschrijven en onthullingen doen ».

(...)

De leiders van de netten *Zéro* en *Luc*, die verwittigd werden, zullen allen natuurlijk hun voorzorgen nemen, d.w.z. in hoofdzaak niet meer thuis verblijven. De echtgenotes van Kerkofs en Moens (*Zéro* en zijn adjunkt) zullen aangehouden worden en het bureau van Moens doorzocht : het is hoogtijd om te vluchten, temeer daar ze in William Ugeux, *Walter*, over de geschikte plaatsvervanger beschikken. Beide leiders van *Zéro* verlaten samen België en belanden langs Frankrijk in Groot-Brittannië (165).

Voor die van *Luc* is de toestand enigszins verschillend. Eerst en vooral daagt de Duitse politie niet op. Dit, op het eerste gezicht onverklaarbaar feit, kan misschien als volgt uitgelegd worden : ofwel is het spoor verloren, ofwel wordt het in alle stilte gevolgd, « om te zien wat er gaat gebeuren ». Deze

(160) Zie *infra*, p. 88-89.

(161) Vier telegrammen. Cassart zal over die berichten in 1977 schrijven : *Ce fut long car il me souvient avoir passé toute la nuit à coder les télégrammes expédiés le lendemain à l'aube.*

(162) Duiven.

(163) Het is het door « J » te Londen afgesproken pseudoniem. Cassart in 1977 : *Il y avait aussi tel entraînement plus discret comme celui de la mémoire. Chaque autorité ou personne à contacter, susceptible d'être évoquée dans un télégramme avait un nom d'emprunt de mon choix (...) Le hasard d'une histoire de longueur d'ondes avait voulu que (« J ») sur cette liste ait été baptisé COURTE (...).*

(164) Nicodème, verantwoordelijke voor de inlichtingen in Londen.

(165) Telegram *Speed*, 6 november 1941 : ZERO EST (...) LUI ET MOENS ONT DU FILER LYON BELL LIGNE CONTINUE A MARCHER (...).

laatste veronderstelling zal niemand verwonderen die het lange infiltratiewerk van de *Abwehr* kent die, eerder dan onmiddellijk te arresteren en met het risico een arrestatie te missen, zijn dossiers aanvult, er steeds meer tracht van te weten en zo goed mogelijk de kracht en de intenties van zijn tegenstanders probeert te kennen. Wat er ook van zij, geen reactie van de zijde van de *Geheime Feldpolizei*. Henri Bernard en de zijnen hebben echter nog andere redenen om te blijven. Ze hebben niet onmiddellijk een William Ugeux ter beschikking en vooral zitten ze, zo men het zo durft uitdrukken, « opgescheept » met Jean Cassart. Door Bernard is hij voortdurend in contact met de Dienst, die reeds geprofiteerd heeft van het sabotagemateriaal, zijn « stalen », die hij meegebracht heeft. Andere droppingen zijn voorzien. Er is geen sprake van weg te gaan, wanneer, eindelijk, de middelen daar zijn om rechtstreeks te ageren.

Herinneren we ons een zin van Henri Bernard : « Cassart was gelukkig me te zien vooral toen ik hem gezegd had welke voordelen hij kon halen uit de ploegen van Luc » (166).

Zeker, we weten dat Inlichtingswerk niet het doel was hem opgedragen door zijn zending. Zelfs al geeft hij in zijn eerste telegrammen inlichtingen door (167), toch is dit aktieterrein het zijne niet ; dat weet hij maar al te goed (168). Maar de leden van *Luc* doen niet alleen aan inlichtingswerk, we zegden het reeds bij de aanvang van dit artikel. Cassart zal hen voor verschillende taken gebruiken en meer bepaald voor twee belangrijke luchtoperaties. De eerste is belangrijk omdat het een « grote première » voor België is, de tweede omdat haar mislukking het vertrek veroorzaakt van de stichters van de Dienst en daardoor een nieuwe fase van zijn geschiedenis inluidt.

Er was overeengekomen dat men Cassart sabotagemateriaal, wapens, geld, kortom alles wat hij nodig had voor het voortzetten van zijn taak, begonnen met wat hij had meegebracht op 3 oktober, zou laten geworden (169). Een maand later, dag voor dag, is de keuze van het terrein voor het droppen van de containers aanvaard :

RAF AKKOORD VAUX CHAVANNES (170) (...) STOP KUNNEN VIER CONTAINERS OPSTUREN EN VOGELS (171) TUSSEN DONDERDAG EN ZONDAG (172) HETZIJ VIER NACHTEN OM EEN UUR G.M.T. INDIEN ANTWOORDT ZONDER VERWIJL STOP (...) (173).

(166) Zie *supra*, p. 62.

(167) Bijvoorbeeld : *Bombardement d'Ostende matinée du huit par quarante cinq appareils résultat absolument nul sauf civils tués (...) toujours plus de trente pour cent non éclatés. C'est trop.*

(168) Wanneer hij zijn ontmoeting met Benoit zal ophalen, schrijft hij : *nous sommes en parfait accord mais il s'intéresse surtout aux renseignements ce qui ne me regarde pas (...)*, Cassart, Verslag, Londen (1944).

(169) Dat noemt hij zijn « stalen », *ibidem*.

(170) Op een vijftiental kilometers van Vielsalm.

(171) Duiven.

(172) Hetzij tussen 6 en 9 november : altijd omwille van het probleem van de volle maan.

(173) Er zal geen enkel uitstel zijn, daar het antwoord diezelfde dag nog verstuurd wordt : *REÇUS MESSAGES LUMIERE PREPAREE (...)*. Het gaat hier om het gekodeerde lichtsignaal, dat de aanwezigheid van het « ontvangstkomitee », moet aangeven.

De operatie, kodenaam *Irradiate I* (174), grijpt plaats in de nacht van 8 op 9 november. Degenen die te Vaux-Chavanne uitkijken naar de kostbare « waren » zijn allen leden van *Luc*, inbegrepen degene die het gebouw bezit, waarin het gedropte materiaal zal verborgen worden en die met de hulp van de scouts-eenheid, die hij leidt, het terrein heeft verkend. Hij vertelt :

« Het vliegtuig, een zware *Withley*, dook op 8 november iets na middernacht op (...) en vloog tot de klokketoren van Vaux Chavanne. Het maakte rechtsomkeer en liet, terwijl ondertussen de vuren aangestoken waren, vier parachutes vallen ; het maakte rechtsomkeer (...) en liet ondertussen nog vier parachutes vallen, waarna het verdween boven de hoeve van Bellaire.

De scouts hebben de rest van de nacht gewerkt om de containers uit-een te halen en die over te brengen naar het paviljoen van scoutsleider J, bij de open plek in het bos. Aan een klein valscherp was een kleine mand bevestigd, waarin zes reisduiven en een zak met voedergraan. Zodra het dag geworden was, werd een duif gelost met de boodschap dat de dropping gelukt was » (175).

Het materiaal zal vervolgens vervoerd en verdeeld worden door twee agenten van *Luc*. De eerste beschikte over een zeer officiële vrachtwagen voor « Rekuperatie van niet-ontploffte munitie », de tweede reed met een wagen met een rijvergunning op de naam van het Zweedse Konsulaat (176).

Twee andere pogingen waren voorzien voor de manen (177) van november en december, de ene om containers te droppen, de andere operatie moest terzelfdertijd materiaal afzetten en Cassart, met de omvangrijke spionagerapporten die hij had bijeengebracht, meenemen.

De zending *Hireling* — « Huurling », — operationele kodenaam van Cassart — was inderdaad als van korte duur voorzien. In Londen was er afgesproken dat wanneer de kontakten gelegd waren en het sabotagemateriaal geleverd was, de gedropte agent zou opgepikt worden door een *Lysander*-vliegtuig (178) — wat tevens een première voor België is — om hem de lange en gevaarvolle Portugal-route te besparen. Deze totaal ongewone bezorgdheid (179) vanwege de R.A.F. toont voldoende het belang aan dat S.O.E. toe-

(174) Het cijfer « I » duidt voldoende aan dat andere materieel-droppingen voorzien werden ; spijtig genoeg zal er geen *Irridiate II* zijn omwille van de slechte weersomstandigheden.

(175) Die duif kwam de 12de aan.

(176) Hij vergezelde Cassart tijdens verschillende verplaatsingen, ook tijdens de laatste.

(177) Voor deze operaties is een voldoende maneschijn nodig.

(178) Dit kleine tweezitsstoestel was en bleef het geliefkoosd vliegtuig van S.O.E. wanneer agenten of spionagerapporten moesten gebracht of afgehaald worden. Het is de versie SCW III, niet bewapend, maar uitgerust met een extra-brandstoftank die voor dit soort operaties gebruikt werd. Het parachuteren van materieel en agenten in groep was werk voor grotere vliegtuigen, zoals de *Withley*.

(179) Dat soort operaties was uiterst gevaarlijk. Voor zover we weten kende als Belg, voor einde 1942, alleen de toekomstige chef van de *Poste de Courriers belges* (P. C.B.), William Ugeux, een zelfde voorkeursbehandeling om terug te keren naar zijn bezette land.

schrijft aan de opdracht en aan het mondeling verslag dat zijn organizator zo snel mogelijk moest geven ⁽¹⁸⁰⁾.

Jammer genoeg vereist dit soort operatie, of het nu een dropping of een *pick-up* ⁽¹⁸¹⁾ betreft, het samenvallen van twee gegevens : volle maan en een heldere hemel. En dit einde van 1941 is bijzonder nevelig !

Op 24 november telegrafeert Londen :

« POGEN TWEE LEVERINGEN TE DOEN ELK VAN ACHT CONTAINERS STOP PRIMO NEUFCHATEAU EN VOGELS ⁽¹⁸²⁾ WEES KLAAR ZEVENENTWINTIG EN WACHT OP LIZETTE ⁽¹⁸³⁾ VANAF ZESDE NACHT NA DEZE LEVERING STOP (...) TWEEDE LEVERING ANTHEE (...) ».

Het antwoord komt dezelfde dag :

« VOOR ONTVANGST AKKOORD NEUFCHATEAU MAAR 8 KM TEN ZUIDEN STUUR MINSTENS 200 ELEKTRISCHE DETONATORS ⁽¹⁸⁴⁾ VOOR LIZETTE 4 DAGEN LATER (...) ».

Spijtig genoeg is het goede weer niet van de partij ! Het vliegtuig met bestemming Neufchâteau vertrekt de 30e, maar Londen signaleert « wolken » en « ontvangstkomitee niet gezien ». Een tweede poging is voorzien voor de nacht van de eerste december ; en een volgende (te Anthée) op zondag de achtste.

De eerste december heerst nog steeds een lokale mist te Neufchâteau ; *sans espoir de changement* geeft Cassart dat terrein op en stelt een ander voor, 6 km. ten zuiden van Beauraing. De R.A.F. weigert echter alle voorgestelde terreinen en vraagt zelfs dat een verkenning zou gebeuren in Frankrijk (de grens is heel dichtbij), want daar vindt men talrijke uitstekende plaatsen.

De derde zijn de berichten die uit Engeland komen niet beter : *Brouillard ici ce soir. Acceptons nouvel endroit (...) ouest Vonèche.*

De volgende dag bedankt Cassart voor de *acceptation rapide de Vonèche*, maar ontvangt nieuwe vragen van de R.A.F., die wantrouwig geworden was *CAUSE PILOTE TUE RECEMMENT QUAND CONDITIONS REQUISSES N'ETAIENT PAS OBSERVEES* ⁽¹⁸⁵⁾. Die tegenslagen vergen zeer veel van de zenuwen van hen die dag aan dag met levensgevaar op uitkijk staan

(180) De radiotelegrafist moest ter plaatse blijven en de terugkeer van Cassart of zijn opvolger afwachten.

(181) Het vliegtuig landt, neemt de spionagerapporten en/of de agent op en stijgt onmiddellijk op. Later wordt de *mail pick-up* ingevoerd, waarbij het vliegtuig, zonder te landen, de « post » in de vlucht opneemt.

(182) Duiven.

(183) Lysander.

(184) Cassart, tweede verslag (1944) : *Il y avait aussi dans ce groupement (Luc) un mécanicien qui sur mes instructions réussit un excellent modèle nouveau d'altimètre (om vliegtuigen tijdens hun vlucht te laten ontploffen) d'un modèle simple (...) d'où mes demandes télégraphiques réitérées de détonateurs.*

(185) Het gaat hier niet om een poging ten voordele van het Belgisch Verzet.

naar de twee vliegtuigen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de opvliegende Cassart de vijfde telegrafeert :

« OVERDREVEN EISEN EN GEBREK VERTROUWEN RAF IN GRONDVERKENNING. NEIGING OPGEVEN LISETTE ».

In datzelfde telegram duidt hij voor het materiaal drie terreinen aan, waaronder Neufchâteau, die *CLAIRS SUR CARTE 1/5.000 PHOTOS RAF INUTILES* zijn (186). Wat hemzelf betreft, vermits hij afziet van een terugkeer per vliegtuig, vraagt hij het opsturen van talrijke duiven om een *LARGE COMPTE RENDU* te kunnen geven, waarbij hij tevens duidelijk maakt dat het katastrofaal zou zijn moest dat dokument in de handen van de vijand vallen en door hem ontcijferd worden. Hij betreurt tenzeerste het gebrek aan *PERSOONLIJK KONTAKT ALLEEN TOELATEND GOEDE UITEENZETTING TOESTAND STUDIES MOGELIJKHEDEN EN UITWERKEN AKTIEPLAN* (187).

Zonder twijfel is dat ook de mening van de Engelse verantwoordelijken die de 7e antwoorden :

« HEBBEN ZEER STERK AANGEDRONGEN VOOR LISETTE STOP RAF AANVAARDT NU LISETTE VERLATEN VLEGVELD TWEE KIL NOORD WESTEN NEUFCHATEAU STOP ZE VRAGEN BEVESTIGING TERREIN GOED ZONDER HINDERNISSSEN STOP INDIEN WEER MOOI ZULLEN TRACHTEN U TE HALEN ZONDAG MAANDAG DINSDAG AVONDEN STOP (...) ».

...De vreugde van Cassart wordt duidelijk weergegeven, zelfs in telegramstijl :

7.12. DANK AANVAARDING NEUFCHATEAU EN DANK BBC. TERREIN IN ZEER GOEDE STAAT ZIJN KLAAR DEZE AVOND EN VOLGENDE AVONDEN. GROETEN.

Cassart kan zich nu klaar maken : indien de mist wegtrekt, zal hij spoedig in Londen zijn. Indien...

Die 7e december dus, de dag van de aanval op Pearl Harbor, is de marconist in contact met Londen. Hij kent (188) de persoonlijke berichten die door de B.B.C. zullen uitgezonden worden. Wanneer ze om 19 u. 15 *Les Ménapiens sont puissants* doorgeeft, is de operatie voor de avond zelf gepland ; in het tegenovergestelde geval wordt de boodschap *Les Eburons reviennent* uitgezonden. Die zondagavond is het de tweede zin die gehoord wordt door hen die moeten deelnemen aan de expeditie van Neufchâteau, zij

(186) Antwoord op een telegram van de 4de : (...) *DIFFICILE PHOTOGRAPHIER REGION DE NEUFCHATEAU EN TEMPS VOULU.*

(187) Reeds op 26 november had hij twee kontaktdagen gevraagd vanaf het ogenblik van zijn terugkeer.

(188) Sinds 17 uur.

die op uitkijk staan voor een dropping te Vonêche, ... en door de verrader N. die zijn uur afwacht — want, zoals in een roman, is er een (zeer goed geïnformeerde) verrader.

Deze « N », geboren in 1909, is een gewezen onderofficier-piloot van het vliegveld van Nijvel. Hij maakt deel uit van de groep « Luc » van Leuven, geleid door reservekommandant S., *Le Colonel Blanc*, mijnningenieur. Cassart ontmoette S. reeds enkele dagen na zijn dropping en S. had hem « N » als zijn rechterarm voorgesteld. Op die manier neemt « N » deel aan de ontvangst van materiaal te Vaux-Chavanne en vervolgens neemt hij de radiotelegrafist van de zending, die geen contact kon krijgen, bij hem op, helpt hem bij het uitzenden, met het koderen en ontcijferen... De man in wie men vertrouwen heeft, zal een « Vertrouwensman »⁽¹⁸⁹⁾, een *V-Mann* van de Duitse contraspionage worden.

In de ogen van zijn vrienden in Leuven gaat hij voor moedig door, maar hij toont zich reeds baatzuchtig en weinig bewust van het gevaar wanneer hij, bijvoorbeeld, valschermen van Vaux-Chavanne meeneemt om er hemden van te laten maken! « Hoe is het mogelijk dat ik toen geen achterdocht koesterde? » zal Cassart in zijn eindverslag schrijven. Maar er is geen wantrouwen. Wanneer Cassart, zijn marconist « Henri » en « John », bestuurder van de fameuze wagen met konsulaire nummerplaat⁽¹⁹⁰⁾ de 8ste naar de Ardennen vertrekken, komen zij langs bij « N » om er de zendpost, die zich bij hem bevindt, op te halen, middagmalen te Namen en komen toe in het *Hôtel de Beauraing*, waar andere agenten hen opwachten⁽¹⁹¹⁾.

« Henri » tracht, zoals voorzien, om 15 u. uit te zenden om te weten of de containers gedropt zullen worden, maar stelt jammer genoeg vast dat de elektriciteit op dat ogenblik afgesneden is. Men zal dus moeten wachten op de boodschap van de B.B.C. Eindelijk het *Les Ménapiens sont puissants!* De poging is voor deze nacht!

Te Brussel heeft « N » zich echter spontaan aangemeld op de zetel van de *Militärbefehlsbaber*, Koningsplein. Dit detail toont duidelijk aan dat het hier niet gaat om een geïnfiltrerd agent, want in dat geval zou hij zich gewend hebben tot de G.F.P., in de Dwarsstraat, of had hij gemakkelijk een « diskrete » afspraak kunnen krijgen. Men kan zich afvragen welke zijn motieven zijn. Het kan haat zijn, een gedachte van wraak om persoonlijke redenen. Maar meer waarschijnlijk werd hij gedreven door winstbejag. Dat is in ieder geval wat *Sonderführer* Bödiker⁽¹⁹²⁾ zal verklaren, wanneer hij na de oorlog zal getuigen: « ... hij heeft zich vrijwillig aangemeld om te verklikken

(189) Letterlijke vertaling van *Vertrauensmann*, een door de *Abwehr* betaald agent.

(190) Wagen met een Zweedse diplomatieke nummerplaat, want bestemd voor de bevoorrading van de ambassade.

(191) Die de *containers* te Vonêche moeten ontvangen.

(192) Burger met de rang van officier. Georg Bödiker, in 1901 geboren, handelaar, is een van de meest actieve leden van het departement III (Contraspionage netten).

en om de premie te bekomen, verbonden aan dat soort verklikking ». Dat is ook de mening van een andere *Sonderführer*, Otto Weil ⁽¹⁹³⁾.

Volgens deze laatste vraagt « N » in verbinding gesteld te worden « met een Duitse dienst, bij machte een contraspionage-operatie uit te voeren, die hij « helemaal gaar » aanbracht ». Hij werd eerst ontvangen door *Major* Bauman ⁽¹⁹⁴⁾ vervolgens door een van de hoofden van Departement III f ⁽¹⁹⁵⁾, *Major* Möhring. Weil begeleidt in zijn hoedanigheid van tolk deze laatste. De Duitsers zijn eerst skeptisch, maar « N » spreekt hen van de « sigaren », die geheimzinnige tuigen door Cassart meegebracht. In de gevechtsvliegtuigen van de *Luftwaffe* geplaatst, ontploffen zij wanneer die een bepaalde hoogte bereiken. Dat interesseert ten zeerste de specialisten, des te meer daar dat soort sabotage hen reeds gemeld werd door een andere van hun agenten ⁽¹⁹⁶⁾. « N » praat eveneens over de marconist. « Bij die gelegenheid had hij de kode van Henri Verhaegen kunnen zien, gebaseerd op een boek van Balzac ⁽¹⁹⁷⁾ (...); hij had vernomen welke de hulpzin was, die toeliet uit te zenden wanneer de kode verloren was, namelijk *AIDE-TOI LE CIEL T'AIDERA*, het geheim getal ⁽¹⁹⁸⁾, essentieel om de door Londen uitgezonden berichten te ontcijferen, de oproepindikatieven enz... We hebben dadelijk gecontroleerd bij onze opsporingsdienst, dus de *Funkabwehr* en we hebben vastgesteld dat inderdaad het bestaan van deze post ontdekt was geworden in de streek van Leuven... ».

Vervolgens spreekt « N » van de geplande operatie te Neufchâteau en van het B.B.C.-bericht, om die aan te kondigen. Het volstaat dus geduld uit te oefenen tot 21 u., maar, daarvoor worden, « op goed geluk », bepaalde troepen ter plaatse gestuurd. Men kan zich inbeelden hoe de verzetsmensen in hun *Hôtel de Beauraing* wachten, zoals de Duitsers en « N » het doen in de zetel van de *Geheime Feldpolizei* te Brussel, en hoe opgewonden de enen zowel als de anderen zijn wanneer zij horen dat « het » voor deze nacht is. Terwijl de troepen van de G.F.P.-Namen zich op weg begeven — 1 *Feldpolizeikommissar*, 1 *Sonderführer*, 1 sekretaris en 6 manschappen — alarmeert men de *Kreiskommandantur* van Neufchâteau, uiteraard, maar ook die van Aarlen en Bastenaken, alsmede een *Jagdkommando* van het *Lds Btl.* 367. Uit Brussel vertrekt een wagen met drie officieren van de *Abwehrstelle* en van de *Luftgau* ⁽¹⁹⁹⁾.

(193) Otto Weil, geboren te München op 21 maart 1911, hoteldirekteur. Hij werkte eerst te Bordeaux en komt in november 1941 naar Brussel op het departement III f. Over « N » verklaart hij : *D'après moi (N) n'a eu qu'un mobile de lucre et dénonçant Cassart.*

(194) Van het Bureau IL (spionage voor rekening van het luchtleger).

(195) Contraspionage.

(196) Een « goede agent » die toen juist de lijn L.L.L. deed springen, waarvan het eindpunt Londen was.

(197) De volgende dag werd het reeds aangekocht.

(198) T 1.805 voor Cassart : we kunnen hier uiteraard niet de gebruikte kodes tot in het detail ontleden.

(199) Vertegenwoordigt de *Luftwaffe* in het ambtsgebied van de *Militärverwaltung*.